

Perusopetuksen laatukriteerit

Opetusministeriön julkaisuja 2009:19

Perusopetuksen laatukriteerit

Opetusministeriön julkaisuja 2009:19

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet
Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto /
Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/julkaisut>

Taitto / Ombrytning: Teija Metsänperä, opetusministeriö
Yliopistopaino / Universitetstryckeriet, 2009

ISBN 978-952-485-711-6 (nid.)

ISBN 978-952-485-712-3 (PDF)

ISSN: 1458-8110 (Painettu)

ISSN: 1797-9501 (PDF)

Opetusministeriön julkaisuja / Undervisningsministeriets publikationer 2009:19

Tiivistelmä

Pääministeri Matti Vanhasen II hallitusohjelmassa asetettiin tavoitteeksi ikäluokkien pienentymisestä vapautuvien voimavarojen käyttäminen koulutuksen laadun kehittämiseen. Perusopetuksen laatukriteereiden tavoitteena on opetuksen laadun ja monipuolisen tarjonnan turvaaminen sekä opetuksellisten ja sivistyksellisten perusoikeuksien takaaminen lapsille ja nuorille asuinpaikasta, kielestä, ja taloudellisesta asemasta riippumatta.

Perusopetuksen kehittämisen näkökulmasta on tarkoituksenmukaista kiinnittää huomiota niihin seikkoihin, jotka edistävät ja mahdollistavat tavoiteltujen oppimistulosten saavuttamisen. Opetuksen laadun jatkuva kehittäminen on suunnitelmallinen ja vaiheittainen prosessi, jossa voidaan erottaa suunnittelun-, toteuttamisen-, arvioinnin ja edelleen kehittämisen vaiheet. Perusopetuksen laadun kehittäminen pohjautuu keskeisesti opetuksen laadun jatkuvaan kehittämiseen ja tämän kehittämistyön mahdollistamiseen kouluissa. Ylläpitäjän toiminnan kehittäminen perustuu strategiaan, yhteisiin arvoihin, visioon ja toiminta-ajatuksen. Näihin perustuen toteutetaan opetuksen järjestäjän ja koulun laadun kehittämistä koskevia toimenpiteitä, joiden toimivuutta arvioidaan systemaattisesti laaditun suunnitelman mukaan.

Laatukriteerit tarjoavat kunnallisille päätöksentekijöille käytännöllisen työkalun arvioida koulutoimea koskevien päätösten lyhyen ja pidemmän aikavälin vaikutuksia koulujen toimintaan. Parhaimmillaan laatukriteereihin perustavan arviointitiedon avulla kyetään tunnistamaan havaittuja koulutuksen epäkohtia ja korjaamaan niitä vuosittaisessa kuntien toiminnan ja talouden suunnittelun kokonaisuudessa. Laatukriteereissä on myös alueellisen yhteistyön mahdollisuus. Alueellinen toimintamalli antaa mahdollisuuden laajemmalle yhteistyölle kuin vain yhden kunnan oman toiminnan arviointiin. Perusopetuksen laatukriteeristö antaa alueellisen työvälineen, mutta erityisesti se antaa työvälineen, jolla koulut ja ylläpitäjät yhdessä arvioivat toimintaansa.

Laatukortit muodostettiin rakenteiden laadusta, johon kuuluu neljä laatukorttia:

- johtaminen
- henkilöstö
- taloudelliset resurssit
- arviointi

sekä oppilaan kohtaaman toiminnan laadusta, johon kuuluu kuusi laatukorttia

- opetussuunnitelman toteuttaminen
- opetus ja opetusjärjestelyt
- oppimisen, kasvun ja hyvinvoinnin tuki
- osallisuus ja vaikuttaminen
- kodin ja koulun yhteistyö
- oppimisympäristön turvallisuus.

Perusopetuksen laatukortit sisältävät kuvausosan, laadun kriteerit ja toimintaa tukevat kysymykset. Jokainen laatukortti sisältää kriteereitä sekä opetuksen järjestäjälle että kouluille. Perusopetuksen laatukriteerit palvelevat niin alueellista, ylläpitäjän että koulunkin toimintaa.

Liitteessä yksi on tunnetuimpien laatujärjestelmien kuten EFQM, CAF ja ammatillisen koulutuksen laadunhallintajärjestelmän tarkastelu. Liitteessä kaksi on tarkasteltu eräiden eurooppalaisten maiden opetuksen laatujärjestelmiä.

Avainsanat: perusopetus, opetuksen laatu, opetuksen kehittäminen, laatukriteeri, laatukortti, alueellinen laatutyö, johtaminen, henkilöstö, taloudelliset resurssit, arviointi, opetussuunnitelma, opetus, opetusjärjestelyt, oppimisen, kasvun ja hyvinvoinnin tuki, osallisuus ja vaikuttaminen, kodin ja koulun yhteistyö, oppimisympäristön turvallisuus

Sammandrag

I minister Matti Vanhanens andra regeringsprogram ställde man upp som mål att de ökade resurser som krympande ålderklasser resulterar i används för att utveckla utbildningens kvalitet. Syftet med kvalitetskriterierna för den grundläggande utbildningen är att trygga utbildningens kvalitet. Vidare är syftet att säkerställa ett mångsidigt utbud samt att oberoende av boningsort, språk och ekonomiska ställning säkerställa barns grundrättigheter med avseende på utbildning och bildning.

Vad gäller utveckling av den grundläggande utbildningen är det ändamålsenligt att fästa uppmärksamhet vid sådana faktorer som främjar och möjliggör att man uppnår uppställda inlärningsresultat. Att kontinuerligt utveckla utbildningens kvalitet är en planenlig och etappanknuten process, som kan gestaltas i olika skeden för planering, verkställande, utvärdering och vidareutveckling. Utvecklingen av den grundläggande utbildningen baserar sig väsentligt på att kontinuerligt utveckla undervisningens kvalitet och att göra detta utvecklingsarbete möjligt i skolorna. Att utveckla huvudmannens verksamhet grundar sig på en strategi, gemensamma värderingar, en vision och en verksamhetsidé. På dessa grunder verkställs åtgärder som syftar till att höja kvaliteten på utbildningsarrangörens verksamhet och på det arbete som skolan utför. Att åtgärderna fungerar utvärderas systematiskt enligt den plan som har gjorts upp för arbetet.

Kvalitetskriterierna gör det möjligt för kommunala beslutsfattare att på ett praktiskt plan utvärdera hur de beslut som omfattar skolväsendet i ett kort respektive långt perspektiv inverkar på skolornas verksamhet. Med hjälp av utvärderingskunskap som baserar sig på kvalitetskriterierna kan man i bästa fall identifiera missförhållanden som man har upptäckt inom utbildningen. Det blir då också möjligt att åtgärda missförhållandena när man på ett heltäckande plan på årlig nivå planerar kommunernas verksamhet och ekonomi. Kvalitetskriterierna gör det också möjligt att samarbeta på ett regionalt plan. En verksamhetsmodell på ett regionalt plan möjliggör ett djupare samarbete, vilket en utvärdering av verksamhet inom en kommun inte gör. Kvalitetskriterierna för den grundläggande utbildningen är ett arbetsredskap på regional nivå, och speciellt är de ett redskap för skolor och huvudmän att i samråd utvärdera sin verksamhet.

Kvalitetskorten är fyra till antalet och de avspeglar strukturerna inom följande områden:

- ledarskap
- personal
- ekonomiska resurser
- utvärdering

samt sex kvalitetskort, som påverkar den studerande

- läroplanens verkställande
- undervisningen och undervisningsarrangemangen
- stödet för inläring, tillväxt och välbefinnande
- delaktighet och påverkan
- samarbetet mellan skolan och hemmet
- inlärningsmiljöns trygghet

Kvalitetskorten för den grundläggande utbildningen bygger på en beskrivande del, kriterier för kvaliteten och frågor som ansluter sig till verksamheten. Varje kvalitetskort innehåller kriterier både för utbildningsarrangören och för skolorna. Kvalitetskriterierna finns till för såväl verksamheten på regional nivå som huvudmannens och skolans verksamhet.

Bilaga ett bygger på en granskning av de mest kända kvalitetssystemen, t.ex. EFQM, CAF och de system som har tagits fram för att utvärdera kvaliteten inom yrkesutbildningen. I bilaga två granskas kvalitetssystemen inom undervisningen i somliga europeiska länder.

Nyckelord: grundläggande utbildning, utbildningens kvalitet, utveckling av undervisningen, kvalitetskriterier, kvalitetskort, regionalt kvalitetsarbete, ledning, personal, ekonomiska resurser, utvärdering, läroplan, undervisning och undervisningsarrangemang, stöd för inläring, tillväxt och välbefinnande, delaktighet och påverkan, samarbete mellan hem och skola, inlärningsmiljöns trygghet

Abstract

One of the aims set in the Vanhanen II Government Programme is to reallocate funds freed by the decrease in age groups to quality enhancement in education. The purpose of quality criteria devised for basic education is to secure the quality and a diverse supply of education and to guarantee the basic educational rights of children irrespective of their place of residence, native language and economic standing.

In terms of quality assurance, attention must be paid to factors facilitating and promoting the achievement of desired learning outcomes. Constant development of teaching quality is a planned process of several phases: planning, implementation, evaluation and further development. Quality enhancement in basic education is based on continuing quality enhancement and conditions conducive to quality enhancement in schools. The development of operations is informed by a strategy, shared values, a vision and an operational idea. It is on these that the quality enhancement measures rest. The measures are evaluated according to a systematic plan.

Quality criteria offer a useful tool for local policy-makers for evaluating shorter- and longer-term effects of their decisions on school quality. At its best, the information gained with the help of quality criteria enable policy-makers and authorities to identify shortcomings and put them right in the context of yearly operational and economic planning. Quality criteria also make for regional cooperation. A regional action model enables authorities to cooperate in evaluation beyond municipal borders. Besides a regional tool, quality criteria in basic education specifically offer schools and education providers a tool for evaluating their activities and operations together.

Four quality cards were devised for the quality of structures:

- governance
- personnel
- economic resources
- evaluation

and six quality cards relating to the pupil:

- implementation of the curriculum
- instruction and teaching arrangements
- support to learning, growth and well-being

- inclusion and influence,
- school-home cooperation
- safety of the learning environment.

The cards include a description, quality criteria and factors supporting operations. Each card contains criteria for both education providers and schools. The criteria serve regional and local operations (providers and schools).

Annex 1 contains a description of the foremost quality assurance systems, such as EFQM, CAF and quality management in vocational education and training. Annex 1 contains descriptions of quality assurance systems in some European countries.

Key words: basic education; teaching quality; development of education; quality criteria; quality enhancement; school governance; school personnel; economic resources; evaluation; curriculum; instruction and teaching arrangements; support to learning, growth and well-being; inclusion and influence; school-home cooperation; safety of the learning environment

Opetusministeriölle

Pääministeri Matti Vanhasen II hallitusohjelmassa asetettiin tavoitteeksi ikäluokkien pienentymisestä vapautuvien voimavarojen käyttäminen koulutuksen laadun kehittämiseen. Perusopetuksen kansallisten laatukriteereiden tavoitteena on opetuksen korkean laadun ja monipuolisen tarjonnan turvaaminen sekä opetuksellisten ja sivistyksellisten perusoikeuksien takaaminen lapsille ja nuorille asuinpaikasta, kielestä ja taloudellisesta asemasta riippumatta.

Opetusministeriö asetti päätöksellään 8.11.2007 (Dnro 116/040/2007) perusopetuksen laatukriteereitä valmistelevan ohjausryhmän ja valmisteluryhmän. Näiden tavoitteiden toteuttamiseksi työryhmien tehtävänä oli:

- selvittää erilaisten laatujärjestelmien sopivuutta perusopetuksen laadun kehittämiseksi ottaen huomioon kansalliset erityispiirteet,
- laatia ehdotukset perusopetuksen toiminnan laadun kriteereiksi opetuksen järjestäjä- ja koulutasoille,
- tehdä esitys siitä, miten perusopetuksen laatukriteereillä tuetaan perusopetusta koskevien säädösten toteutumista, koulutuksen laadun kehittämistä ja oppimisen edellytysten parantamista sekä
- esittää arvio perusopetuksen laadun kriteereiden käyttöönoton kustannusvaikutuksista.

Ohjausryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin oikeustieteen kandidaatti Liisa Souri ja jäseniksi yleissivistävän koulutuksen yksikön päällikkö, hallitusneuvos Eeva-Riitta Pirhonen opetusministeriöstä, pääsuunnittelija Esko Korkeakoski Koulutuksen arviointineuvostosta, kehittämisspäällikkö Juha Karvonen Suomen Kuntaliitosta, koulutusasiain päällikkö Matti Lahtinen Opetusalan ammattijärjestö OAJ:sta, rehtori Peter Johnson Suomen Rehtorit ry:stä, linjajohtaja Outi Salo Helsingin kaupungista, lääninsivistysneuvos Helena Alhosaari Lapin lääninhallituksesta, professori Erkki Olkinuora Turun yliopistosta, filosofian tohtori Raila Oksanen Lemmin kunnasta ja laatujohtaja Ritva Jakku-Sihvonen Opetushallituksesta. Lääninsivistysneuvos Helena Alhosaaren siirryttyä eläkkeelle opetusministeriö nimesi hänen sijalleen sivistystoimentarkastaja Elisa Suutalan Lapin lääninhallituksesta. Ohjausryhmän

pysyväksi asiantuntijajäseneksi opetusministeriö kutsui erikoissuunnittelija Tuija Metson Suomen vanhempainliitosta. Ohjausryhmän sihteereinä toimivat opetusneuvos Jari Rajanen opetusministeriöstä ja kehittämisspäälikkö Najat Ouakrim-Soivio opetusministeriöstä sekä opetusneuvos Kaija Salmio Opetushallituksesta. Sihteereinä ovat lisäksi toimineet kehittämisspäälliköt Heli Jauhola ja Merja Lehtonen.

Valmisteluryhmän puheenjohtajaksi opetusministeriö kutsui yleissivistävän koulutuksen yksikön päällikön hallitusneuvos Eeva Riitta Pirhosen opetusministeriöstä ja jäseniksi laatujohtaja Ritva Jakku-Sihvosen Opetushallituksesta, opetusneuvos Jari Rajasen opetusministeriöstä, opetusneuvos Irmeli Halisen Opetushallituksesta, professori Patrik Scheininin Helsingin yliopistosta, kasvatustieteen tohtori Eva Maria Raudasojan Oulun yliopistosta, kasvatustieteen tohtori Janne Pietarisen Joensuun yliopistosta. Valmisteluryhmän sihteereinä toimivat opetusneuvos Jari Rajanen ja kehittämisspäälikkö Najat Ouakrim-Soivio opetusministeriöstä sekä opetusneuvos Kaija Salmio Opetushallituksesta. Valmisteluryhmän sihteereinä ovat toimineet lisäksi kehittämisspäälliköt Heli Jauhola ja kehittämisspäällikkö Merja Lehtonen opetusministeriöstä. Työhön on myös osallistunut korkeakouluharjoittelija Sari Abahassine.

Ohjausryhmä kuuli asiantuntijoina hallitusneuvos Arto Sulosta valtiovarainministeriöstä, professori Jouni Välijärveä Jyväskylän yliopistosta sekä kaupunginjohtaja Simo Juvaa Lohjalta. Ohjausryhmä antoi väliraportin 31.12.2008 ja järjesti väliraporttiin liittyen asiantuntijaseminaarin 4.2.2009. Väliraportti oli nähtävillä opetusministeriön sivustolla ja siitä pyydettiin palautetta.

Laatukriteereitä valmisteleva ohjausryhmä kokoontui yhteensä 11 kertaa ja valmisteluryhmä 16 kertaa.

Ohjausryhmä katsoo, että perusopetuksen laadun kehittämiseen ja sen priorisointiin vaikuttavat monin tavoin ympäröivän yhteiskunnan talouden tila ja tekninen kehitys, joka luo edellytyksiä mm. verkkoperustaisen opetuksen monipuolistamiselle. Kansainvälistyvässä maailmassa perusopetuksessakin on otettava huomioon suuret ja ajankohtaiset yhteiskunnalliset kysymykset. Kestävä kehitys ja monikulttuurisuuden lisääntyminen vaikuttavat monin tavoin myös kouluelämään. Erityisen suuri haaste opetuksen laadulle on yhteisöllisyyden kehittäminen, joka edellyttää sekä kouluhenkilöstön että oppilaiden hyvinvoinnin ja osallisuuden parantamista.

Työryhmät arvioivat myös erilaisia määrällisiä vaihtoehtoja opetuksen laatukriteereiksi esimerkiksi opetusryhmien muodostumiseen ja oppilaan ohjaukseen liittyen. Ohjausryhmän enemmistö katsoi kuitenkin muistiossa esitetyt vaihtoehdot riittäviksi ja soveltuviksi ottaen huomioon opetuksen järjestäjien ja koulujen erilaiset olosuhteet.

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ jätti seuraavan sisältöiset lausumat muistion kohtaan 3.2.6.: ”Opetusalan ammattijärjestö katsoo, että ryhmien muodostuminen on opetuksen laadun kannalta niin keskeinen asia, että siitä olisi tullut esittää konkreettisempia suosituksia lukujen muodossa. Opetusministeriön selvitykset osoittavat että osa perusopetuksen opetusryhmistä on aivan liian suuria, jotta niissä opettajalla olisi riittävästi aikaa vuorovaikutukseen oppilaan kanssa. Jatkossa on syytä myös selvittää, tulisiko normiohjausta tältä osin tiukentaa.” ja muistion kohtaan 3.2.7.: ”Opetusalan Ammattijärjestö OAJ katsoo, että laatukriteereissä olisi tullut konkreettisemmin kertoa siitä, kuinka paljon ohjattavia oppilaanohjaajaa kohden perusopetuksessa voi enintään olla. Oppilaanohjauksen kehittämisestä on puhuttu pitkään, mutta lukuisat selvitykset kertovat puutteista erityisesti henkilökohtaisen ohjauksen määrässä ja laadussa. Jatkossa onkin syytä selvittää, tulisiko normiohjausta tältä osin tiukentaa.”

Saatuun työnsä valmiiksi työryhmä luovutti muistionsa opetusministeriölle.

Helsingissä 30.4.2009

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Liisa Souril

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Eeva-Riitta Pirhonen

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Ritva Jakku-Sihvonen

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Peter Johnson

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Juha Karvonen

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Esko Korkeakoski

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Matti Lahtinen

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Raila Oksanen

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Erkki Olkinuora

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Outi Salo

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Elisa Suutala

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Jari Rajanen

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Kaija Salmio

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Merja Lehtonen

Sisältö

1	<u>Johdanto</u>	13
2	<u>Lähtökohtia perusopetuksen laadun kehittämiseen</u>	15
	2.1 Näkökulmia perusopetuksen laatuun	15
	2.2 Laatuksiteerit työkaluksi paikallistasolle	18
	2.2.1 Kunnallinen päätöksenteko ja ohjaus laatutyössä	18
	2.2.2 Alueellinen laatutyön kehittäminen	20
	2.2.3 Koulun laatutyö	21
	2.2.4 Esimerkki laatutyön organisoinnista	22
3	<u>Perusopetuksen laatuksiteerit</u>	24
	3.1 Lähtökohtana perusopetuksen arvopohja ja voimassa olevat säädökset	25
	3.2 Laatuksiteerit	27
	1 Johtaminen	28
	2 Henkilöstö	30
	3 Taloudelliset resurssit	32
	4 Arviointi	34
	5 Opetussuunnitelman toteuttaminen	36
	6 Opetus ja opetusjärjestelyt	39
	7 Oppimisen, kasvun ja hyvinvoinnin tuki	42
	8 Osallisuus ja vaikuttaminen	45
	9 Kodin ja koulun yhteistyö	47
	10 Oppimisympäristön turvallisuus	49
4	<u>Perusopetuksen laatuksiteereiden käyttöönoton taloudelliset vaikutukset</u>	52
5	<u>Kirjallisuusluettelo</u>	53
	<u>Liitteet</u>	
	Liite 1. Laatuksijärjestelmät ja perusopetus	55
	Liite 2. Laadunhallinnan kansainvälisiä esimerkkejä	61

1 Johdanto

Perusopetuksen kansallisten laatukriteereiden tavoitteena on turvata opetuksen korkea laatu ja monipuolinen tarjonta sekä taata opetukselliset ja sivistykselliset perusoikeudet lapsille ja nuorille asuinpaikasta, kielestä ja taloudellisesta asemasta riippumatta.

Laatukriteereiden hyödyntäminen auttaa koulujen henkilöstöä, hallintoa ja päättäjiä tiedostamaan toiminnan puutteet ja parantamaan niitä. Laatukriteeristö on johtamisen väline, jonka kautta arvioidaan toiminnan nykytilaa ja parannetaan sitä. Monimutkaisissa paikallisen tason arviointi- ja muutosprosesseissa perusopetuksen laatukriteerit tarjoavat opetus- ja kasvatusalan ammattilaisille työkalun, joka perustuu tieteelliseen tutkimus- ja arviointitietoon sekä voimassa oleviin säädöksiin. Nämä auttavat kouluja arvioimaan ja kehittämään joustavasti paikallista toimintaansa. Tällöin on mahdollista painottaa niitä paikallisia laatukriteereitä, jotka on koettu tärkeiksi perusopetuksen järjestämisessä.

Perusopetuksen laadun kehittämiseen ja toteuttamiseen vaikuttavat monin tavoin ympäröivän yhteiskunnan talouden tila sekä tekninen kehitys, joka luo edellytyksiä mm. verkkoperustaisen opetuksen monipuolistamiselle. Kansainvälistyvässä maailmassa perusopetuksessakin on otettava huomioon suuret ja ajankohtaiset yhteiskunnalliset kysymykset. Kestävä kehitys ja monikulttuurisuuden lisääntyminen vaikuttavat monin tavoin myös kouluelämään. Lasten ja nuorten sosioemotionaalinen kehitys ja hyvinvointi edellyttää kouluelämän ja opetusympäristön yhteisöllisyyden vahvistamista. Henkilöstön ja oppilaiden yhteinen toiminta lisää me-henkeä, yhdessä laaditut toimintamallit ja yhteistoiminnallinen oppiminen edistävät vuorovaikutusta ja vähentävät koulukiusaamista. Lisäksi oppilaan tukeminen erityispalveluilla on osa laadukasta opetusta.

Perusopetuksen laatukriteerit on työkalu, jonka avulla voidaan tuottaa paikallisen tason tietoa perusopetuksen rakenteellisesta ja toiminnallisesta laadusta. Laatukriteerit on uudentyypinen tiedollaohjauksen väline, jonka avulla pyritään ohjaamaan perusopetuksen järjestämistä koskevia päätöksiä. Sillä ei kuitenkaan ole samaa asemaa kuin resurssi- tai lainsäädäntöohjauksella. Perusopetuksen laatukriteerit on suositusluonteinen pitemmän ja lyhyen aikavälin johtamisen väline koululle ja kunnalle. Laatukriteerit siis määrittelevät osaltaan, millä perusteilla toimintaa voidaan analysoida ja millaisena toiminnan odotetaan toteutuvan, jotta se palvelisi toiminnalle asetettuja tavoitetta. Laatukriteerit mahdollistavat siis toiminnan arvottamisen.

Raportti jakautuu kolmeen osaan: taustoittavaan perusteluosaan, laatukortteihin ja liiteosaan. Liiteosa sisältää yhteenvedon keskeisimmistä laatujärjestelmistä ja niiden soveltuvuudesta perusopetuksen laadun kehittämistyöhön. Tämä tarkastelu osoittaa, että standardeihin perustuva ajattelu ja laatujärjestelmät soveltuvat myös koulun taloudellis-

hallinnollisten prosessien arviointiin ja kehittämiseen. Raportin toisessa liitteessä esitellään eräiden Euroopan maiden laadunhallintatapoja.

Suomalaisen peruskoulun kehittämisen näkökulmasta ei ole perustelua kiinnittää huomiota pelkästään oppimistuloksiin vaan myös niihin koulun toimintoihin, jotka edistävät ja mahdollistavat tavoiteltujen oppimistuloksien saavuttamisen. Laatukriteeristön tavoitteena on myös tukea opetuksen järjestäjän ja alueen koulujen välistä yhteistyötä oppilaiden oppimista ja kehitystä edistävillä toimintamalleilla. Huomiota kiinnitetään niihin seikkoihin, jotka merkittävästi edistävät oppilaiden ja koko kouluyhteisön oppimisen edellytyksiä. Perusopetuksen laatukriteereiden taustalla on perusopetukselle määritetty sivistys- ja kasvatustehtävä, jota myös tarkastellaan toiminnan tavoitteellisuuden ja tuloksellisuuden näkökulmista.

Laatukriteeristön laadinnassa on huomioitu, että opetuksen järjestäjien ja koulujen toimintakulttuurit ja lähtökohdat koulutuksen toteuttamiseksi ovat erilaisia. Perusopetuksen laatukriteereiden kaavamainen ja kritiikitön hyödyntäminen paikallistasolla ei ole tarkoituksenmukaista. Opetuksen järjestäjien ja koulujen yksilöllisten toimintaympäristöjen ja kulttuurien tunnistaminen on lähtökohta perusopetuksen laatukriteereiden hyödyntämiselle. Laatukriteereiden avulla voidaan kohdentaa alueellista ja koulukohtaista kehittämistoimintaa paikallisesti tunnistettujen kehittämistarpeiden mukaisesti. Laatukriteeristö tukee myös systemaattisen arvioinnin ja arviointitiedon hyödyntämistä, kun koulutusta kehitetään paikallisesti. Opetuksen laadun kehittämisen perustana ovat vaatimukset, jotka on asetettu opetusta koskevien säädösten ja opetussuunnitelman mukaisen opetuksen järjestäjälle ja koululle.

2 Lähtökohtia perusopetuksen laadun kehittämiseen

2.1 Näkökulmia perusopetuksen laatuun

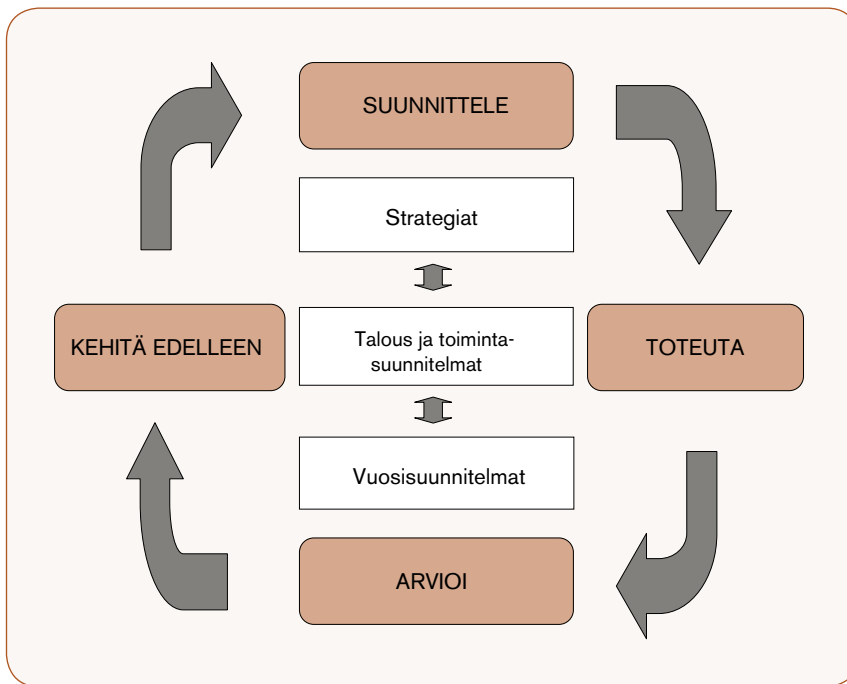
Perusopetuksen laatua voidaan määrittää monista eri näkökulmista, ja ne liittyvät toisiinsa perusopetukselle asetetun perustehtävän kautta. Kuinka perusopetuksessa onnistutaan tukemaan ja mahdollistamaan perusopetuksen tavoitteiden suuntainen oppiminen? Laatua arvioitaessa painopiste on opetuksen järjestämisen prosesseissa ja niiden kehittämisessä. Laatukäsitys muotoutuu jatkuvasti ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa heijastaen yhteiskunnan tilaa. Toiminnan tuloksia arvioidaan suhteutettuna koulutuksen päämääriin ja tehtäviin. Perusopetuksen laadussa korostuvat opetusprosessit, oppilaskeskeisyys sekä koulun uudistumiskyky.

Perinteinen tapa lähestyä perusopetuksen laatua on tarkastella maailmankuvaa ja käsityksiä sekä arvoja ja poliittisia valintoja, jotka ovat yhteydessä toiminnan laatuun. Opetuksen suunnittelun ja toteuttamisen lähtökohtana on oppilaan maailmankuva, tietovaranto, oppimismotivaatio sekä asenteet ja sosiaaliset taidot, jotka rakentuvat paitsi koulussa myös vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Opettajan ja oppilaan välisessä vuorovaikutuksessa perusopetuksen yhteiskunnallinen ulottuvuus kiteytyy opettajan työssä: hänen toimintansa tulee perustua sellaisiin käsityksiin, arvoihin ja linjauksiin, jotka ovat hyväksyttäviä.

Kasvatustieteellinen ja erityispedagoginen tutkimus korostavat opetuksen ja oppimisen prosesseista tuotetun arviointitiedon merkitystä perusopetuksen laadun keskeisenä tekijänä. Koska perusopetuksessa on kysymys inhimillisestä vuorovaikutuksesta ja ihmiseksi kasvamisesta, perusopetuksen laadukkuutta määriteltäessä tulee ottaa huomioon koulun toiminnan erityisluonne. Opetuksen rinnalla painotetaan myös sosioemotionaalisia tavoitteita ja kokonaisvaltaista hyvinvointia edistäviä näkökulmia. Yksipuolinen opetuksen tuotosten eli oppimistulosten arviointi ei riitä, vaan tarvitaan arviointitietoa opetuksen ja oppimisen kannalta olennaisista tekijöistä, kuten opetusprosessin eri vaiheista, sen mahdollisista heikoista kohdista ja prosessiin vaikuttavista ulkoisista tekijöistä. Opetuksen laatuun ja oppilaiden perusopetuksessa syntyviin pysyviin oppimiskokemuksiin vaikuttaa merkittävästi se, ovatko oppilaat pitäneet oppimista mielekkäänä ja kuinka sitoutuneita he ovat opiskeluun. Konstruktiivisuus ja kumulatiivisuus, itseohjautuva aktiivisuus, päämääräsuuntautuneisuus ja tavoitteellisuus, tehtävien ja ongelmien autenttisuus sekä yhteistoiminnallisuus edistävät näitä oppimisympäristön piirteitä.

Yksi tunnetuimmista laadun kehittämisen malleista on Demingin kehittämä PDCA-menetelmä (plan-do-check-act). Demingin mallia soveltaen opetuksen laadun jatkuva kehittäminen on suunnitelmallinen ja vaiheittainen prosessi, jossa voidaan erottaa suunnittelun, toteuttamisen, arvioinnin ja edelleen kehittämisen vaihe. Perusopetuksen laatu pohjautuu keskeisesti opetuksen laadun jatkuvaan kehittämiseen sekä sen mahdollistamiseen kouluissa.

Kunnan toiminnan kehittäminen perustuu laadittuun strategiaan sekä yhteisiin arvoihin, visioon ja toiminta-ajatukseen. Näihin perustuen kehitetään opetuksen järjestäjän ja koulun laatua. Niiden toimivuutta arvioidaan systemaattisesti laaditun suunnitelman mukaan.

Kuvio 1. Opetuksen laadun jatkuva kehittäminen.

Perusopetuksen laatua voidaan tarkastella myös laajemmin peruste-, toimija- ja prosessinäkökulmien kautta. Perustenäkökulmalla tarkoitetaan sitä, millaiseen tietoon laatukriteeri tai toiminta perustuu. Se voi olla tieteellistä tietoa tai kokemuseräistä tietoa eli hyviä käytäntöjä tai esimerkiksi monijäsenisen toimielimen määrittelemä yhteinen tahtotila. Toimijänäkökulmassa perusopetuksen laatua analysoidaan eri toimijoiden ja heidän tehtäviensä kautta. Perusopetuksessa eri toimijoita ovat valtio, opetuksen järjestäjä, koulu, huoltaja, rehtori, opettaja ja oppilas. Prosessinäkökulmassa tarkastellaan johtamisen ja toiminnan jatkuvan kehittämisen perusprosesseja: suunnittelua, toteutusta, arviointia ja toiminnan edelleen kehittämistä.

Myös koulun kehittämistutkimuksessa esiintyy edellä kuvattuja laatuajattelulle tyypillisiä piirteitä. Perusopetuksen rakenteiden ja toiminnan laatua voidaan lähestyä hyvin toimivan koulun tunnusomaisia piirteitä kuvaavan tutkimussuuntauksen näkökulmasta (ns. effective school -suuntaus).

Hyvin toimivalla koululla on selkeästi tiedostettu yhteinen tehtävä, ja sen toiminnan painopiste on oppimisen edistämisessä. Lisäksi koulun ilmapiiri, oppimisympäristö ja sidosryhmät tukevat oppimista. Koulun henkilöstöllä on selkeä käsitys perustehtävästä ja tavoitteista: johtamisessa korostuu kasvatus ja opetus, kaikessa toiminnassa korostuu

vat oppimista edistävät toimenpiteet, henkilöstön jatkuvan kehittäminen sekä koulun ja kodin väliseen yhteistyöhön panostaminen. Kehittämissuuntautuneessa koulussa korostuu itsearviointi ja toiminnan kehittäminen systemaattisesti kerätyn arviointitiedon perusteella. Itsearvioinnissa vastataan neljään peruskysymykseen: Missä olemme nyt? Missä haluaisimme olla tulevaisuudessa? Miten parhaiten pääsemme tavoitteeseemme? Miten arvioimme aikaansaatuja muutoksia? Kehittämisprosessissa tulee ottaa huomioon vallitseva toimintakulttuuri. Pitää tukea opettajien ammatillista kasvua, ottaa huomioon kehittämisprosessissa esiin nousevat arvot, kannustaa yhteistyöhön ja sitouttaa eri tahoja sekä tarkastella kehittämisprosessia osana laajempaa toimintaympäristöä koskevaa muutosta.

Koulun muutosta ja koulukulttuurin kokonaisvaltaista näkemystä korostavassa tutkimussuuntauksessa toiminnan laatua tarkastellaan moniulotteisesti koulutusjärjestelmän eri tasojen välisen vuorovaikutuksen ja normiohjauksen toimivuuden sekä toisaalta perusopetukselle asetettujen tavoitteiden toteutumisen näkökulmista. Koulun toimintakulttuurissa yhdistyvät kouluyhteisön toimintatavat sekä kasvatusta ja opetustyön päämäärät. Tällöin tutkimuksessa korostuu näkemys, jonka mukaan samassa suunnassa tapahtuvaa kehittämistyötä ja tavoitteita edistäviä rakenteita ja toimintamalleja on oltava sekä kansallisella, paikallisella että koulun tasolla. Näiden tasojen ja useiden toimijatahojen on myös oltava hyvässä vuorovaikutuksessa keskenään. Tämä laajentunut, myös useista koulun ulkopuolisista toimijoista koostuva keskustelufoorumi asettaa opettajalle koulutuksen ja opetuksen ammattilaisena uudenlaisia haasteita perustella toimintatapoja ja tarvittavia kehittämistoimia koulua koskevassa keskustelussa.

Taloudelliset resurssit ja niiden käyttö ovat myös yhteydessä perusopetuksen laatuun. Taloudellisten resurssien käyttöä arvioidaan laajasti koko kunnan eri hallintokuntien tuottamien hyvinvointipalveluiden näkökulmasta. Olennaista on, miten resursseja käytetään prosesseissa, jotka liittyvät hallintokuntarajat ylittävään perusopetukseen. On tärkeää, että opetuksen järjestäjä turvaa laadukkaan esi- ja perusopetuksen, ohjauksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuen. Taloudellisia resursseja arvioidaan opetuksen järjestäjän eri käyttötarkoituksiin osoittamien, oppilaitoksen sisäiseen päätöksentekoon perustuvien resurssien käytön sekä erilaisten valtionavustusten ja täydentävän projektirahoituksen hankkimisen näkökulmasta. Perusopetus on taloudellista silloin, kun resurssit on kohdistettu perusopetukselle asetettujen tavoitteiden kannalta optimaalisesti ja kun resurssien määrä on tarkoituksenmukainen tuotettujen palveluiden määrän, rakenteen, laadun ja organisoinnin kannalta.

Laadukas toiminta on usein myös taloudellista toimintaa. Osaava henkilöstö tekee oikeita asioita ja ehkäisee mm. syrjäytymistä ja siitä kunnalle aiheutuvia kustannuksia. Toisaalta taas opetukseen ja oppimiseen liittyy vaikeasti ennakoitavia piilo- ja häiriötekijöitä, joihin yksittäinen koulu tai opettaja ei välttämättä voi vaikuttaa. Oppimisprosessien häiriötekijät aiheuttavat yhteiskunnalle merkittäviä kustannuksia, etenkin jos oppija syrjäytyy yhteiskunnasta.

Laadukas perusopetus auttaa oppilasta oppimaan paremmin ja saavuttamaan nopeammin asetetun tavoitteen unohtamatta ihmisyyteen ja inhimilliseen kehittymiseen kuuluvia tärkeitä asioita. Kun kehitetään perusopetuksen laatua, on oleellista kehittää myös koulun toimintakulttuuria, vahvistaa uudistumiskykyä sekä tukea oppilaan kehitystä ja oppimista edistäviä toimia. Yhteenvedon voidaan todeta, että perusopetuksen laadun rakentumisen taustalla on laaja-alainen laadukäsitys, jossa korostetaan

- kansallisia lähtökohtia ja paikallisen kontekstin huomioimista laadun arvioinnissa
- opetuksen järjestäjän ja koulujen voimaannuttamista oman toimintansa kehittämisessä

- koulujen pedagogisista lähtökohdista, -prosesseista ja -edellytyksistä nousevien kehittämistarpeiden tunnistamista ja edelleen kehittämistä
- koulujen toiminnallista laatua, lyhyen aikavälin osatuotoksia eli oppilaiden oppimia tietoja ja taitoja sekä koulutuksen pitkän aikavälin vaikuttavuutta
- toiminnan tietoperustaisuuden kehittämistä
- henkilöstön ja oppilaiden tarpeiden huomiointia
- opetussuunnitelman tavoitteisiin pyrkimisen lisäämistä.

2.2 Laatuksiterit työkaluksi paikallistasolle

Yhteiskunnan vaatimusten kasvaessa ja muuttuessa odotukset opetuksen järjestäjän ja koulun toiminnan laadulle kasvavat vuosi vuodelta. Koulutuksen tavoitteita ja keskeistä sisältöä ohjataan laeilla, asetuksilla ja opetussuunnitelman perusteilla. Laatuksiterieillä pyritään tukemaan opetuksen järjestäjän olemassa olevaa laadun kehittämistyötä. Samalla pyritään alueellisesti yhä yhteneväisempään tiedon saantiin. Vastuu koulujen opetuksen käytännön organisoinnista ja laadun kehittämisestä on opetuksen järjestäjillä ja kouluilla. Tiedolla ohjaamisen merkitys on korostunut, kun koulutuksen järjestämistä määritteleviä säädöksiä on kevennetty ja lisätty koulutuksen järjestäjän mahdollisuuksia toteuttaa tarkoituksenmukaisia ratkaisuja.

Toiminnan laadun kehittäminen nähdään osana jatkuvan kehityksen filosofiaa. Siirtyminen ylläpidon kulttuurista kehittävään kulttuuriin edellyttää jokaisen työntekijän osallistumista laadun kehittämiseen. Opetuksen laatuksiteriössä lähtökohtana on tietoinen kehittämistyö ja sen juurruttaminen opetus- ja kasvatustyöhön. On tärkeää saada päättäjät ja koulut mukaan tähän toimintakulttuuriin.

Tasapainoinen laatuksiteriön onnistuminen edellyttää eri tahojen välistä yhteistyötä sekä jatkuvaa keskustelua muutos- ja kehittämistarpeiden yhteensovittamisesta ja priorisoinnista paikallisella ja koulun tasolla. Opetuksen laatuksiterieihin perustuva toiminnan arviointi antaa mahdollisuuden pohtia toiminnan vaikuttavuutta sekä eri tahoja haastavaa arviointi- ja suunnittelukulttuuria. Samoja periaatteita voidaan soveltaa perusopetusta antavissa yksityisissä ja valtion kouluissa.

Paikallinen arviointi edellyttää arviointitiedon systemaattista dokumentointia, jotta voidaan seurata opetuksen laadun kehittämistä ja aikaansaatuja tuloksia. Laatuksiterieiden perusteella tehtävä perusopetuksen laadun arviointi ja sen toteutus kunnissa on hyvä sisällyttää koulutuksen paikallisen tason arviointisuunnitelmaan.

Arviointituloksista tulee keskustella kaikilla päätöksenteon tasoilla. Keskusteleavan arviointikulttuurin luominen edellyttää yhteistä eri tahojen keskustelufoorumia. Parhaimmillaan paikallisen tason arvioinnissa pystytään priorisoimaan yhteiset kehittämistarpeet eri kouluasteiden yhteisen pohdinnan ja neuvottelujen tuloksena.

2.2.1 Kunnallinen päätöksenteko ja ohjaus laatuksiteriössä

Perusopetuslaki 21 § velvoittaa opetuksen järjestäjää arvioimaan antamaansa koulutusta ja sen vaikuttavuutta. Samalla opetuksen järjestäjällä on mahdollisuus kehittää toimintaansa arviointia hyödyntämällä. Perusopetuksen laatuksiterieillä pyritään osaltaan tukemaan opetuksen järjestäjän esimerkiksi kunnan päätöksentekoa perusopetuksesta. Koulutuksen järjestämistä koskevilla päätöksillä on suoria ja välillisiä vaikutuksia koulujen toimintaan. Laatuksiterit tar-

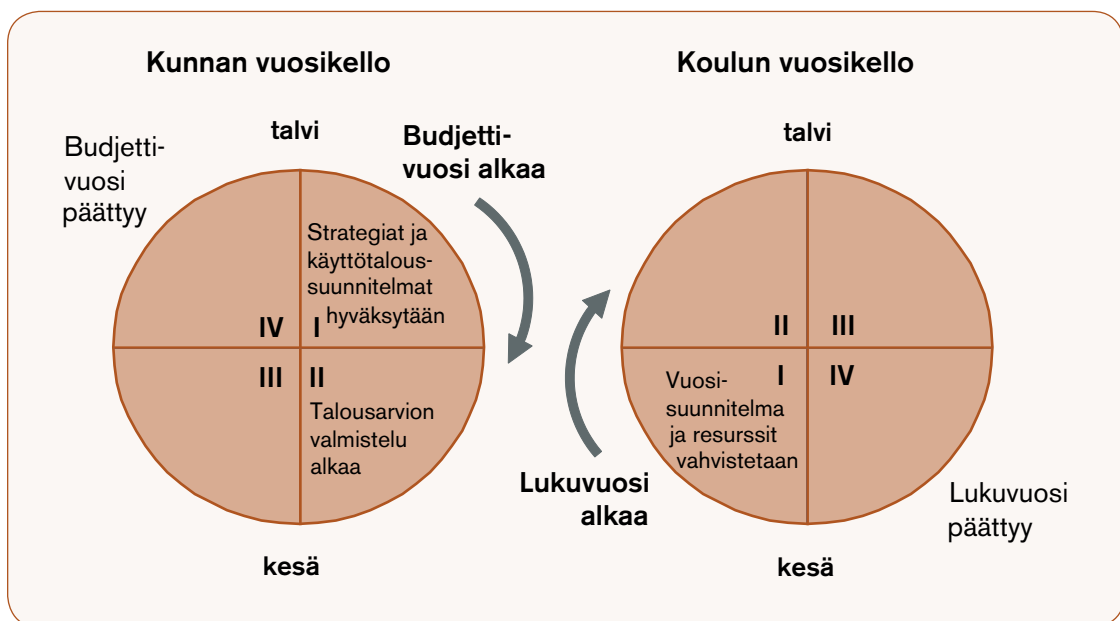
joavat päätöksentekijöille keinon arvioida, kuinka koulutoimea koskevat lyhyen ja pitkän aikavälin päätökset vaikuttavat koulujen toimintaan. Parhaimmillaan laatukriteereihin perustavan arviointitiedon avulla kyetään tunnistamaan havaittuja koulutuksen epäkohtia ja korjaamaan niitä vuosittaisessa kuntien toiminnan ja talouden suunnittelun kokonaisuudessa.

Kunnallisten päättäjien tulisi pystyä vastaamaan

- miten huolehdimme siitä, että laatua arvioidaan ja että arviointi huomioidaan päätöksenteossa
- millaisia palveluja haluamme järjestää asukkaille.

Kalenterivuositteittain mitoitettu tilikausi määrittää kaikissa kunnissa toiminnan ja talouden suunnittelun. Sitä noudatetaan myös opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Koulun lukuvuosi on kuitenkin eri kuin tilikausi. Tämä seikka vaikuttaa opetuksen toiminnan ja talouden suunnitteluun sekä päätösten toimeenpanoaikatauluun. Suunnittelujärjestelmän ja sen päätöksentekoaikataulun tuntemus on oleellista, kun opetuksen laatua kehitetään jatkuvasti. Näin pitkäjänteisyys ja päämäärätietoisuus säilyvät kehittämistyössä.

Mikäli laatukriteereihin perustuva kouluista kerättävä vertailukelpoinen arviointitieto ja tulosten perusteella esitettävät toimet halutaan saattaa osaksi kuntatason suunnittelujärjestelmiä, on noudatettava kunnan vuosikellon mukaista aikataulua. On kuitenkin huomattava, että laadun kehittäminen ei ole pelkästään vuosikellon mukaan etenevää toimintaa, vaan se voi sisältää lyhyitä ja pitkiä syklejä tai pienimuotoisia alue- tai koulukohtaisia toimia.

Kuvio 2. Kunnan ja koulun toiminnan ja talouden suunnittelun vuosikellot.

Opetuksen laadun arviointitulokset ja kehittämis ehdotukset tulisi saada ajoissa lautakuntakäsittelyyn, jotta arviointitulosten perusteella esitettävissä toimissa voidaan ottaa huomioon seuraavan talousarviovuoden suunnitteluohjeet. Kesällä lautakunnat valmistelevat talousarviota ja kolmevuotista taloussuunnitelmaa. Kunkin hallintokunnan talousarvioehdotukset käsitellään yleensä yhteisesti syksyn aikana. Kunnan strategialinjaukset sekä talousarvio ja kolmevuotinen taloussuunnitelma vahvistetaan vuodenvaihteeseen men-

nessä. Sen jälkeen hallintokunnat alkavat valmistella strategioiden ja käyttötaloussuunnitelman hyväksymistä käsittelevää lautakunnan kokousta.

Hallintokunnassa voidaan priorisoida strategian painopistealueiden mukaisesti 3-vuotisen taloussuunnittelukauden aikana toteutettava perusopetuksen laadun arviointi siten, että kaikissa kouluissa arvioidaan mahdollisimman samanaikaisesti samoja arviointikohteita perusopetuksen laatukriteereiden pohjalta. Opetuksesta vastaava hallintokunta voi tehdä linjauksen, että koulujen arviointitoiminta ja arviointisuunnitelma nivotaan osaksi koulun vuotuista suunnitelmaa ja että koulujen tuottamaa arviointitietoa hyödynnetään systemaattisesti kuntatasolla toiminnan ja talouden suunnittelua koskevassa päätöksenteossa.

Henkilöstöresurssit ovat noin 70–80 % opetustoimen vuosibudjetista. Taloudellisinkin kriteerein arvoitettuna henkilöstö on merkittävin toiminnan laadun ylläpitäjä ja opetuksen jatkuvan kehittämisen voimavara. On tärkeää, että henkilöstö on tietoinen perusopetuksen strategisista painopistealueista sekä toiminnalle asetetuista pitkän ja lyhyen aikavälin tavoitteista. Pitkäjänteinen henkilöstöpolitiikka on osa hyvän laadun sisäistä kehittämistä. Hyvä työnantaja huolehtii työntekijöiden hyvinvoinnista ja osaamisesta ja mahdollistaa heidän ammatillisen kehittymisen työn vaatimusten mukaisesti. Hyvään henkilöstöpolitiikkaan kuuluu pitkäjänteinen strategialähtöinen henkilöstösuunnittelu. Pitää huolehtia työhyvinvoinnista ja varmistaa, että yksilön ja työyhteisön kehitys on samansuuntaista.

Paikallisesti opetuksen järjestäjällä on mahdollisuus linjata, kuinka perusopetuksen laatukriteeristöä hyödynnetään omassa kunnassa. Laatukriteereiden käyttöönottoa olisi hyödyllistä suunnitella kunnallisten päätöksentekijöiden, koulutoimen ja koulujen välisenä yhteistyönä.

Kunta tai opetuksen järjestäjä

- päättää, kuinka ja/tai miltä osin perusopetuksen laatukriteeristöä hyödynnetään perusopetuksen kehittämistyössä
- päättää, millä tavoin laatukriteereiden toteutumista arvioidaan kunnassa
- päättää, kuinka tuotettu arviointitieto hyödynnetään koulutoimen tulevassa kehittämistyössä
- tiedottaa laatukriteereistä
- päättää, tehdäänkö perusopetuksen laatutyö alueellisesti tai oman kunnan sisällä
- vastaa laatutyön tulosten huomioinnista
- päättää laatutyön organisoimisesta ja vastuullisesta valmisteluryhmästä.

2.2.2 Alueellinen laatutyön kehittäminen

Alueellisesti suunniteltu laatutyö mahdollistaa laajan yhteistyön. Yhteistyökumppaneiden tulisi sitoutua alueellisesti tutkimaan ja ylläpitämään laatimaansa yhteistä laadunarviointia, joka toimii tarkoituksenmukaisena niin johtamisjärjestelmän työkaluna kuin myös itsearviointin välineenä. Opetuksen järjestäjän vastuuta voidaan laatutyön kautta laajentaa ja kehittää samalla myös alueellista yhteistyötä, jota voidaan organisoida olemassa olevien, toimivien yhteistyöryhmien kautta.

Alueellisessa yhteistyössä tulisi pohtia, mitä yhteisiä perusopetuksen laadun arviointikohteita tarvitsemme, jotta alueellinen yhtenäisyys toteutuu?

Yhteistyön avulla saadaan kriittistä ja rakentavaa palautetta ulkopuolisilta toiminnan laadusta ja vahvuuksista. Näin saadaan esille sekä hyviä käytäntöjä että kehittämiskohteita.

Yhteistyö lisää opetuksen järjestäjien ja koulujen välistä avointa yhteistyötä ja verkottumista. Se tarjoaa myös mahdollisuuden yhteistoiminnalliseen oppimiseen. Yhteistyön avulla saadaan myös suhteellisen edullisesti ulkopuolisen käsitys toiminnan laadusta.

Kuntien yhteistyö ja perusopetuksen laatukriteerit voidaan yhdistää yhteiseksi toiminnalliseksi työvälineeksi. Yhteisillä kriteereillä ei oteta kantaa opetuksen järjestäjän tai koulun toiminnalleen asettamiin päämääriin eikä toiminnan sisältöön. Keskeisenä lähtökohdiana on perusopetuksen järjestäjien autonomia, johon sisältyy avoimuuden ja yhteiskunnallisen vastuun tunnustaminen. Näin tuetaan opetuksen järjestäjiä ja kouluja ottamaan asiantuntijavastuuta, kun toiminnan laatua halutaan kehittää.

Yhteistyö perustuu niihin menettelytapoihin ja prosesseihin, joilla opetuksen järjestäjä ja koulu ohjaavat ja kehittävät toiminnan laatua.

Alueellinen ryhmä

- organisoi kriteerikohtaiset asiantuntijaryhmät
- ohjaa asiantuntijaryhmiä
- sovittaa laatukriteerit yhteen
- tiedottaa mukana oleville kunnille lopullisista kriteereistä ja tuloksista.

2.2.3 Koulun laatutyö

Jotta koulun arviointitoiminta voidaan rytmittää niin, että se sopii kunnan strategian, toiminnan ja talouden suunnittelun aikatauluihin, se vaatii hyvää ennakosuunnittelua ja systemaattista pitkäjänteistä keskustelevaa arviointikulttuuria sekä koulussa että koulujen välillä. Kun koulujen arviointituloksista raportoidaan, tulisi niissä olla vastaus seuraaviin kunnan strategista suunnittelua ohjaaviin kysymyksiin:

- Mitä meiltä edellytetään ja odotetaan ja miten me itse opetus- ja kasvatustalouden ammattilaisina haluamme toimia?
- Millaista toimintamme tulee olla opetusta ja kasvatusta koskevien säädösten sekä tutkimus- ja arviointitiedon perusteella arvioituna?
- Miten huolehdimme menetelmällisesti siitä, että kaikki saavuttavat vaadittavat oppimistulokset?

Koulussa tarvitaan perusopetuksen laatukriteereihin perustuvaa arviointitietoa kuntapäätäjien, oppilaiden ja heidän huoltajiensa, koulun sidosryhmien sekä opetustoimen henkilöstön näkökulmista. Oleellista on asettaa tavoitteet ymmärrettävään muotoon. Niiden perusteella on mahdollista arvottaa ja arvioida, kuinka toiminnassa on onnistuttu. Kun arviointitiedot koulun toiminnasta nivotaan osaksi kunnallista päätöksentekoa ja toiminnan ja talouden suunnittelujärjestelmää, tulisi tietoa itsearviointista kerätä kouluissa systemaattisesti lukuvuoden alusta alkaen.

Vuosisuunnitelma on opetussuunnitelman lisäksi keskeinen koulun toiminnan ja talouden suunnittelun työkalu. Siinä kuvataan mm. lukuvuoden kokonaissuunnittelua, koulun työjärjestystä, toiminnan resursointia ja lukuvuoden toiminnalle asetettuja tavoitteita. Koulun vuosisuunnitelmaan voidaan liittää koulun laadun arviointisuunnitelma. Siinä kerrotaan kunta- ja koulutason lukuvuoden arviointikohteet, arviointikriteerit, arviointimenetelmä, arviointiaikataulu, arviointitiedon koontitapa ja arvioinnin toteutuksen

vastuuhenkilöt. Useissa kouluissa arviointitoiminnasta vastaa rehtorin lisäksi koulun suunnitteluryhmä tai erikseen nimetty arvioinnin vastuuhenkilö.

Laatukriteereistä saatu arviointitieto kerätään ja analysoidaan koulussa. Koulun henkilöstö keskustelelee arviointituloksista ja tekee käytyjen keskusteluiden perusteella yhteisen kirjallisen esityksen tarvittavista toimenpiteistä. Kouluissa saatu arviointitieto dokumentoidaan ja analysoidaan. Osa parantamista vaativista toimista ja aikataulusta päätetään ja tehdään koulussa, osa vaatii kunnallista päätöksentekoa. Ulkopuolisia toimia vaativat esitykset lähetetään kouluhallinnosta vastaavien viranhaltijoiden eteenpäin vietäviksi poliittiseen päätöksentekoon. On tärkeää, että arviointituloksista keskustellaan kaikessa opetuksessa ja linjataan yhteinen esitys päätöksentekijöille, mitä toimia kunnan opetustoimessa tarvitaan.

Arviointia toistetaan säännöllisesti siten, että siitä muodostuu johtamisen työkalu koulun arkipäivään. Parantamistoimenpiteet tehdään laatuarvioinnin kautta, jolloin arvionnista muodostuu toiminnan positiivinen kehä.

Opettajan tärkein tehtävä on ohjata oppimisprosessia. Arvioinnissa opettaja arvioi oppilaan oppimista, mutta hänen tulee myös arvioida omaa toimintaansa ja osallistua koko koulun toimintojen arviointiin. Ennen lukuvuoden päättymistä jokaisen opettajan tulee olla tietoinen siitä, onko koulu saavuttanut lukuvuodelle asettamansa tavoitteet, ja mitkä ovat seuraavan lukuvuoden kehittämiskohteet kunnassa, koulussa ja luokissa.

Koulun toimet

- koulun laaturyhmän perustaminen
- kuvausten ja kriteerien työstäminen
- itsearviointi
- arvioinnista johtuvat toimenpiteet
- tietojen eteenpäin toimittaminen

2.2.4 Esimerkki laatutyön organisoinnista

Laatutyöllä tehdyt uudistukset vaativat onnistuakseen laajaa ammatillista yhteistyötä ja selkeää vastuun määrittelyä. Laatutyön lähtökohta on, että johto on sitoutunut siihen. Sekä poliittisen johdon että virkamiesjohdon tulee olla tietoisia laatutyöstä. Laatutyön kautta tiedostetaan tarpeet ja mahdollisuudet, joiden avulla kunnassa voidaan kehittää opetustyötä. Pitää sopia, tehdäänkö laatutyötä omassa kunnassa vai yhteistyössä muiden kuntien kanssa.

Kunnassa tai alueella muodostetaan asiantuntijaryhmät. Ryhmät tarkentavat kriteerit sellaisiksi, että ne sopivat omaan kuntaan tai omalle alueelle ja että ne sisältyvät jo olemassa olevaan laatutyöhön. Asiantuntijaryhmät ehdottavat halutun kuvauksen tason ja tarkennetut kriteerit ja tekevät aikataulutuksen. Kehittämisen aikana työstä pyydetään palaute jokaisesta koulusta. Lopuksi kriteerit tuodaan hyväksyttäväksi päätöksentekijöille.

Laatutyöstä muodostuu yhteinen johtamisen väline sekä rehtoreille että päättäjille. Se antaa mahdollisuuden kehittää opetusta haluttuun suuntaan. Ensimmäisen vaiheen tultua hyväksytyksi tekee jokainen koulu oman kuvauksensa ja arvioi toimintaansa kriteerien pohjalta. Arvioinnin jälkeen koulu sopii kehittämiskohteensa. Päätöksentekijät saavat arvioinnin talousarviotyön pohjaksi ja päättävät omat kehittämiskohteensa esitysten perusteella.

Esimerkki laatutyön siirtämisestä käytäntöön

Vaihe I. Laatutyön siirtäminen opetuksen järjestäjän toimintaan

- 1 Koulutuksesta vastaava lautakunta päättää laatutyön organisoinnista.
- 2 Kunnassa toimii laaturyhmä, johon kuuluu rehtoreiden, opettajien ja hallinnon edustus. Kunnassa on yksi laadusta vastaava henkilö, jolle on osoitettu aikaa laatutyön tekemiseen. Kunnan laaturyhmänä voi toimia myös rehtorikokous. Ratkaisut ovat riippuvaisia kunnan koosta.
- 3 Laaturyhmät vastaavat laatukriteereiden soveltamisesta kunnan omaan laatutyöhön ja työstävät kriteerit omalla kunnalla tai alueella sopiviksi.
- 4 Jokaiseen kouluun valitaan laaturyhmä.
- 5 Koulut tekevät sisäisen arvioinnin tarkennetun kriteeristön pohjalta ja valitsevat yhteisesti sekä sisäiset että talousarviota varten esitettävät parantamiskohteet.
- 6 Kunnallista päätöksentekoa tiedotetaan niistä arvioinnin tuloksista, jotka vaativat kunnan yhteisiä toimia ja huomioimista talousarviossa.

Vaihe II. Laatutyö osana opetuksen järjestäjän toiminnan arkipäivää

Laatua arvioidaan vuosittain hyväksytyjen kriteereiden avulla.

- 1 Laatuarvioinnin aikataulu suunnitellaan siten, että sitä voidaan hyödyntää talousarvion suunnittelussa.
- 2 Koulut toteuttavat laatuarvioinnin ja parantavat suunnitelmallisesti toimintaa, joka on koulun oman päätösvallan rajoissa.
- 3 Kunnan päättäjät käsittelevät laatuarvioinnissa esitetyt toimenpiteet ja päättävät asioiden eteenpäinviennistä.
- 4 Toimintaa uudistetaan arvioinnin perusteella
 - suunnittelu
 - koulujen toteutus
 - kunnat ja koulu arvioivat
 - uudistetaan toiminta

3 Perusopetuksen laatukriteerit

Perusopetuksen laatukriteereiden avulla turvataan koulutuspalveluiden laatua ja valtakunnallista vertailukelpoisuutta paikallisesti. Laatukriteereiden avulla tuetaan opetusta koskevien säännösten toteutumista, oppimisen edellytysten parantamista, edistetään opetus- ja oppimistavoitteiden toteutumista sekä kehitetään opetuksen laatua sekä kansallisella että paikallisella tasolla. Perusopetuksen laatukriteereillä on myös tärkeä yhteiskuntapoliittinen tehtävä edistää sivistyksellisten oikeuksien toteutumista suomalaisessa koulutusjärjestelmässä.

Perusopetuksen laadun ja laatukriteereiden kehittämisessä tulee ottaa huomioon tutkimus- ja arviointitieto sekä säädökset. Kasvatuksen, opetuksen ja hyvinvoinnin tutkimustieto muodostaa olennaisen osan siitä tietoperustasta, jolle opetuksen järjestäjän, koulujen toiminnan sekä opetuksen laadun kehittäminen perustuu. Tutkimuksessa käytetään yleisesti opetus-käsitettä siten, että se kattaa laajasti opettamisen, opiskelun ja oppimisen. Näin määritellen opetuksen laadun kehittäminen on tarpeen kohdentaa ennen muuta opetukseen, opettamiseen ja oppimiseen sekä niiden yhteiskunnallisiin edellytyksiin.

Laatukriteerit on väline, jolla luodaan pohjaa tietoon perustuvalle päätöksenteolle. Paikallisesti laatukriteereitä voidaan hyödyntää laadittaessa pitkän aikavälin strategisia linjauksia ja tehtäessä koulutusta koskevia päätöksiä. Laatukriteereiden avulla voidaan arvioida lyhyen ja pitkän aikavälin kehityskulkuja ja keskustella perusopetuksen laatuun vaikuttavista tekijöistä kouluun ja kuntaan. Parhaimmillaan laatukriteerit voivat olla paikallisen koulutuspoliittisen päätöksenteon keskeinen apuväline.

Kriteerit vastaavat ensisijaisesti kysymykseen, millaista toiminnan tulisi olla. Toiminnasta etsitään keskeiset laatutekijät eli tekijöitä, jotka ovat olennaisimmin yhteydessä toimintaan ja lopputulokseen. Ne kuvataan arvottamisen perustaksi. Lähtökohtana on myös, että perusopetuksen laatukriteerit läpäisevät opetuksen ohjausjärjestelmän eri tasot ja laatukriteereiden seuranta asemoidaan opetuksen järjestäjä- ja koulutasolle. Tällöin laatukriteerien tulkinnat vaihtelevat perusopetusta koskevassa hallinnossa esimerkiksi opetuksen järjestäjän ja koulujen välillä.

Perusopetuksen laatukriteerit tarjoavat yhteismitallisen kehyksen, jonka avulla voi tarkastella ja arvioida koulutuksen järjestämistä ja sen onnistumista sekä kansallisella että paikallisella tasolla. On tärkeää, että perusopetusta koskeva käsitteistö ja arviointikriteerit on koottu yhtenäiseksi kokonaisuudeksi ja kuvattu yleistajuisesti. Yhteinen kieli ja käsitteet muodostavat tärkeän pohjan keskusteltaessa ja kehitettäessä koulutusta eri sidosryhmien välisenä yhteistyönä.

Laatukriteerit antavat jäsennellyn kokonaiskuvan ja keskeiset käsitteet perusopetuksen laatuun yhteydessä olevista seikoista opetuksen järjestäjälle, koululle, koulun sidosryh-

mille, rehtorille, opettajalle ja oppilaan huoltajalle. Laatukriteereiden avulla voidaan osoittaa koulun toiminnan kehittämistarpeita ja onnistumisalueita. Yhteismitallisuus antaa myös mahdollisuuden tuottaa ja dokumentoida laajamittaisesti vertailukelpoista arviointitietoa eri toimijoiden näkemyksistä, mikä hyödyttää koulutuksen suunnittelua ja päätöksentekoa.

3.1 Lähtökohtana perusopetuksen arvopohja ja voimassa olevat säädökset

Laatukriteereiden määrittelyn keskeisenä lähtökohtana voidaan pitää opetukseen yhteydessä olevien rakennetekijöiden ja toiminnan laadun tarkastelua suhteessa perusopetukselle asetettuihin tavoitteisiin. Perusopetusta säätelevät säädökset ja toiminnalle asetetut tavoitteet perustuvat yhteiskunnan määrittämiin ja legitimoimiin arvoihin. Perusopetuksen lähtökohtana ovat säädöksissä ja niiden nojalla annetuissa määräyksissä määritellyt opetuksen järjestäjän ja koulun toimintaa velvoittavat normit ja arvot.

Valtakunnalliset säädökset ja määräykset sekä paikalliset perusopetusta koskevat päätökset muodostavat perusopetusta ohjaavan kokonaisuuden. Näitä ovat perusopetuslaki ja asetus, valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (tuntijako), esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Paikallisia päätöksiä ovat opetuksen järjestäjän hyväksymä opetussuunnitelma ja opetussuunnitelmaan perustuva perusopetusasetuksen 9. §:n mukainen vuosittainen suunnitelma sekä muut toimintaa ohjaavat asiakirjat kuten toiminta- ja taloussuunnitelmat ja strategiat.

Perusopetuksen arvopohjana ovat ihmisoikeudet, tasa-arvo, demokratia, luonnon monimuotoisuuden ja ympäristön elinkelpoisuuden säilyttäminen sekä monikulttuurisuuden hyväksyminen. Perusopetus edistää yhteisöllisyyttä, vastuullisuutta sekä yksilön oikeuksien ja vapauksien kunnioittamista.

Perusopetuksella on sekä kasvatus- että opetustehtävä. Opetuksen ja kasvatuksen tavoitteena on tukea kasvua ihmisyyteen ja yhteiskunnan jäsenyyteen. Opetuksen tulee antaa oppilaille perusta laajaan yleissivistykseen sekä aineksia ja virikkeitä maailmankuvan avartumiseen ja syvenemiseen. Perusopetuksen paikallisessa opetussuunnitelmassa tarkennetaan opetuksen perustana olevia arvoja siten, että ne välittyvät opetuksen tavoitteisiin ja sisältöihin sekä jokapäiväiseen toimintaan. On olennaista, että perusopetuksen arvope- rustaisuus on tiedostettu ja kaikkien arvioitavissa. Perusopetuksella luodaan myös kestävää hyvinvointia turvallisessa ja moniarvoisessa yhteiskunnassa, jossa ihmiset kantavat vastuuta toisistaan ja ympäristöstä. Olennaista on myös se, kuinka näiden avulla voidaan tukea perusopetusta koskevien säädösten toteutumista sekä opetuksen ja opettamisen laadun ja oppimisen edellytysten kehittymistä.

Perusopetuksen laatukriteereiden viitekehyksessä laatua jäsennetään rakenteiden laatuun ja toiminnan laatuun. Rakenteiden laatu kuvastaa ulkoisia olosuhteita eli ns. laadun kehittämisen kehystekijöitä. Toiminnan laatu kuvaa oppilaan kokeman toiminnan laatua. Lähestymistapaa voidaan kuvata seuraavasti:

1. Rakenteiden laatu

Rakenteiden laatua määrittävät perusopetuksen laadun kehittämisen kehystekijät on ryhmitelty kahteen perustasoon. Koulutuspoliittisesti määrittyvät ja kansallisesti säädeltävät seikat vaikuttavat paikallisesti tapahtuvaan opetuksen järjestäjän ja koulujen toimintaan ja toiminnan suunnitteluun.

Perusopetuksen laadun kehittämisen kehystekijät muodostavat perustan toiminnan laadun kehittämiseksi. Rakenteiden laadun kehystekijöiden osa-alueet ovat johtaminen, henkilöstö, taloudelliset resurssit ja arviointi.

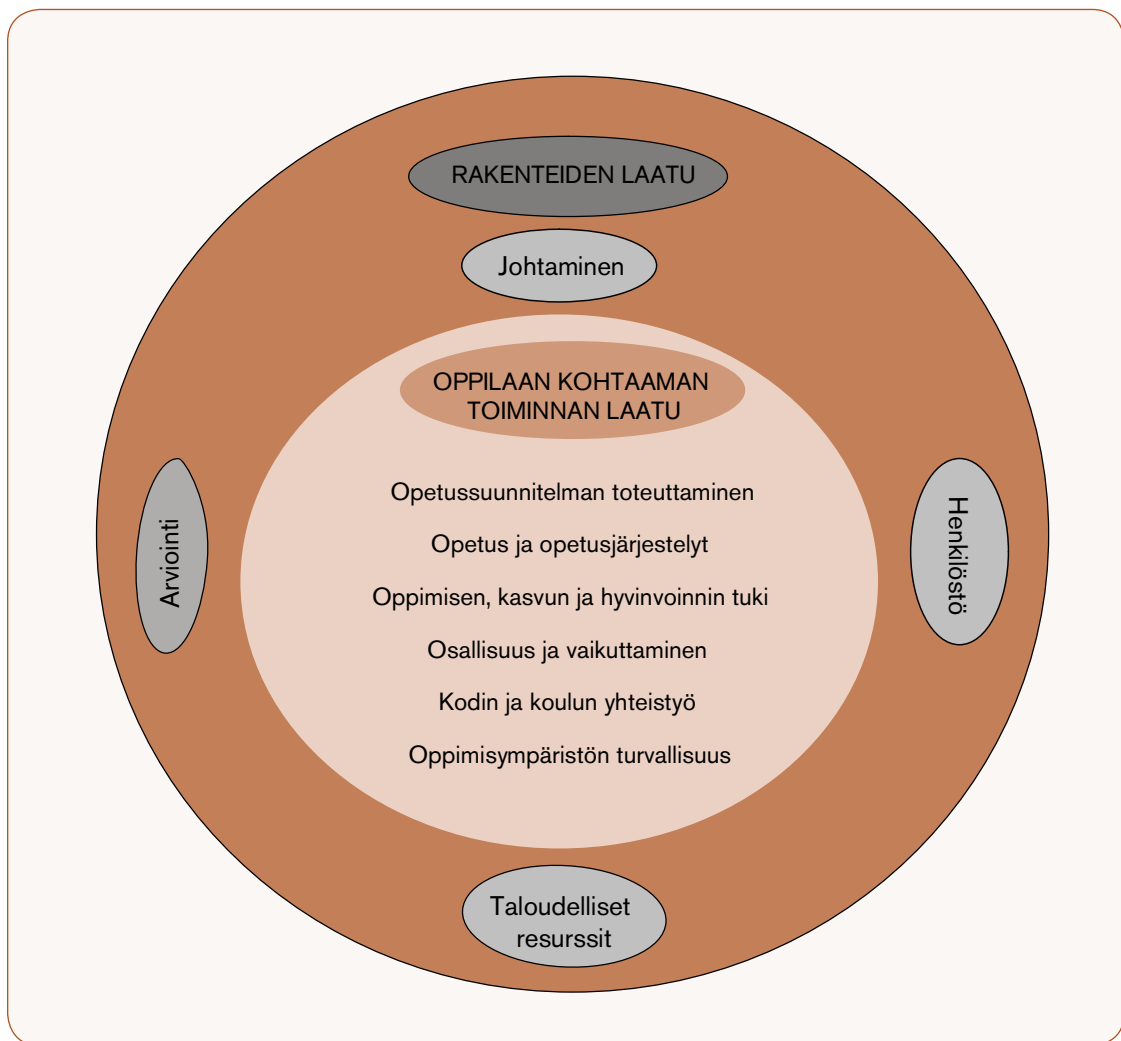
2. Oppilaan kohtaaman toiminnan laatu

Oppilas kohtaa toiminnan laadun opetusta koskevien päätösten ja käytännön toteutuksen kautta. Oppilaskeskeisyys on laadukkaan toimintakulttuurin tunnusomainen piirre. Oleellista on ottaa huomioon oppilaan oppimispolun kokonaisuus kaikessa koulun toiminnassa. Moniammatillinen yhteistyö, erilaisten oppilaiden kasvun tukeminen sekä systemaattinen yhteydenpito kodin ja koulun välillä edistävät oppilaan kohtaaman toiminnan laatua. Yhteisöllisyyttä tukeva ilmapiiri, oppilaan kanssa työskentelevien aikuisten välinen sujuva vuorovaikutus ja turvallinen, pedagogisesti innostava oppimisympäristö antavat hyvän pohjan koulun toiminnan ja opetussuunnitelman jatkuvalla kehittämistyölle.

Laadukkaaseen opetustyöhön liittyy myös opettajan toiminnan eettinen ulottuvuus, johon erityisesti kasvatus- ja opetusalaalla tulee kiinnittää huomiota. Ihmisarvo, totuudellisuus, oikeudenmukaisuus ja vapaus ovat opettajan eettisten periaatteiden taustalla olevia arvoja. Erilaisten yksilöiden kohtaamisen taito, oman ammatillisen kasvun edistäminen sekä opettajan aseman oikea käyttö ovat keskeisiä opetustyössä huomioon otettavia eettisiä tekijöitä.

Oppilaan kohtaaman toiminnan laatu muodostuu kuudesta laadun osa-alueesta, joita voidaan tarkastella oppimisympäristön ja toimintakulttuurin sekä opetuksen ja oppimisen näkökulmista. Näitä laadun osa-alueita ovat opetussuunnitelman toteuttaminen, opetus ja opetusjärjestelyt, oppimisen, kasvun ja hyvinvoinnin tuki, osallisuus ja vaikuttaminen, kodin ja koulun yhteistyö sekä oppimisympäristön turvallisuus.

Seuraavassa kuvataan perusopetuksen laatukriteereiden viitekehys.

Kuvio 3. Perusopetuksen laatukriteereiden viitekehys.

3.2 Laatukortit

Jokaisesta laadun osa-alueesta on kehitetty laatukortti, joka muodostuu kuvauksesta ja laatukriteereistä. Kuvaus määrittää kulloisenkin laadun osa-alueen laatua ilmentävät ominaispiirteet eli niitä vastaavat laatutekijät. Kuvauksessa pyritään osoittamaan laatutekijöiden tutkimusperustaisuus ja kiinnittämään laatutekijät perusopetuksen ohjaus- ja suunnittelu-järjestelmään. Kuvaus sisältää myös kyseisten laatutekijöiden laadun kehittämistä tukevia kysymyksiä. Laadun kehittämistä koskevat kysymykset auttavat työyhteisöä tunnistamaan toiminnan laadun kehittämisen kannalta olennaisia kehittämistarpeita onnistumisen alueita.

Laatukriteerit määrittävät kuvaukseen perustuen perusopetuksen laatukriteerit opetuksen järjestäjille ja kouluihin. Opetuksen järjestäjä ja koulu vertaavat toimintaansa suhteessa laatukorteissa määriteltyihin laatutekijöihin. Tältä pohjalta ne arvioivat toimintansa laatua pohtivat tarvittavia kehittämistoimia.

1 Johtaminen

Kuvaus

Opetuksen järjestäjällä on vastuu koulutuksen toteutuksesta. Toiminnan johtaminen ja suunnittelu muotoutuvat paikallisesti hallinto-, toiminta- tai johtosäännön pohjalta kansallisen lainsäädännön ja normien mukaisesti. Johtamisessa noudatetaan hyvän hallinnon mukaisia toimintatapoja.

Opetustoimen ja koulun johdon keskeisenä tehtävänä on edistää perusopetuksen arvopohjan ja koulun perustehtävän toteutumista sekä luoda hyvät ja tasapuoliset edellytykset opettamiselle ja oppimiselle. Johtamiseen kohdistuvat odotukset liittyvät toiminnan perustana olevien arvojen lujittamiseen, ilmentämiseen ja arvotietoisuuden vahvistamiseen, tavoitteiden selkeyttämiseen ja yhteisen kehittämissuunnan toteuttamiseen. Johtamisessa on keskeistä tunnistaa yhteisön vahvuudet ja kehittämishaasteet, vahvistaa itsearviointia sekä kehittää pedagogiikkaan suuntautuvaa johtamista.

Henkilöstön rekrytointi, osaamisen kehittäminen, kannustava, osallistava ja vuorovaikutteinen toimintatapa, luottamuksen rakentaminen ja keskeisten sidosryhmien kanssa tehtävä aktiivinen yhteistyö ovat tärkeitä johtamiseen kuuluvia tehtäväalueita.

Talouden johtamisen kannalta keskeisiä kysymyksiä ovat toiminnan tarpeiden ja käytettävissä olevien resurssien tunnistaminen, yhteensovittaminen sekä resurssien tarkoituksenmukainen kohdentaminen. Riittävän pitkäjänteinen talouden ja toiminnan suunnittelu luo pohjan perusopetuksen johtamiselle ja kehittämiselle.

Perusopetusta koskevat suunnitelmat kytkeytyvät kunnan strategioihin ja suunnitelmiin. Niiden laadukkuudesta ja toteutumisesta vastaa kunnan ja opetustoimen johto ja koulussa rehtori sekä johtamisen delegointipäätöksien mukaiset vastuulliset henkilöt. Koulun strategiaan merkityt arvot, kuten tasa-arvo, oikeudenmukaisuus ja kestävä kehitys, toteutuvat arkityössä johtamisen tuloksena.

Koulun johto tarvitsee myös ajantasaista tietoa valtakunnallisista koulutuspolitiikan tavoitteista ja kehittämislinjauksista, jotta paikallinen työ voi osaltaan toteuttaa kansallisia linjauksia ja osallistua niiden rakentamiseen.

Laatukriteeri

Opetuksen järjestäjä ja koulu

- Opetuksen järjestäjä on määritellyt toiminta-ajatuksen, arvopohjan ja strategian niiden toteuttamiseksi.
- Opetuksen järjestäjällä on rakenteet ja menettelytavat, joiden avulla tuetaan opetustoimen ja koulun johtamista sekä hyvän hallinnon toteutumista.
- Opetustoimea ja koulua koskevat strategiat ja suunnitelmat on laadittu. Johto ja henkilöstö on sitoutunut niiden toteuttamiseen ja niiden vaikutuksia seurataan suunnitelmallisesti.
- Koulun rehtorin ja henkilöstön toimenkuvat on selkeästi määritelty ja johtajuudelle on riittävästi aikaa.
- Koulun johto luo asianmukaiset edellytykset opettamiselle ja oppimiselle yhteistyössä opettajien, oppilaiden ja huoltajien kanssa.
- Koulussa on kannustavat käytänteet, jotka tukevat oma-aloitteisuutta ja oman työn jatkuvaa kehittämistä.
- Opetuksen järjestäjällä on selkeät tavoitteet opetuksen järjestämisen kehittämiseksi.
- Koulun johtamisen painopiste on pedagogisessa johtamisessa.

Laadun kehittämisen kysymyksiä

1. Miten johtajuutta tuetaan ja kehitetään?
2. Miten eri johtamistehtävissä olevat saavat palautetta toiminnastaan?
3. Miten johtaminen tukee perustehtävän toteuttamista?
4. Miten koulujen toiminnan suunnittelu on yhdistetty opetuksen järjestäjän johtamiseen?
5. Miten johto tukee kokeilevaa ja innovatiivista opetuksen kehittämistä?

2 Henkilöstö

Kuvaus

Opetus- ja muu henkilöstö, joka on pätevää ja täyttää kelpoisuussäännökset ja vastaa kunkin koulun toiminnan tarpeita, on laadukkaan opetuksen ja sen kehittämisen tärkeä voimavara. Henkilöstön muodostavat perusopetuksen johto ja rehtorit, opettajat sekä opinto-ohjaajat ja muut opetuksen tukipalveluissa työskentelevät henkilöt.

Rehtoreiden ja opettajien virkojen määrä muodostuu opetustuntien ja muiden opettajille kuuluvien työtehtävien edellytysten mukaisesti. Riittävä määrä kelpoisuusvaatimuksen täyttäviä luokanopettajia, aineenopettajia, erityisopettajia, erityisluokanopettajia sekä oppilaanohjaajia ja koulun tukitehtävissä työskentelevää henkilöstöä mahdollistaa opetussuunnitelman mukaisen opetuksen. Ajantasaisen henkilöstösuunnitelman avulla ennakoidaan henkilöstötarpeita. Työnantaja pyrkii pitkäaikaisiin virka- ja työsuhteisiin. Osaavien sijaisten rekrytointiin kiinnitetään erityistä huomiota.

Opetuksen järjestäjä päättää laatua ja työkykyä edistävistä henkilöstöpoliittisista linjauksista osana kunnan henkilöstöstrategiaa. Henkilöstön kehittämissuunnitelman osana laaditaan henkilöstön koulutussuunnitelma, josta sovitaan työnantajan ja työntekijöiden välisissä kehityskeskusteluissa.

Henkilöstön ja johdon välinen vuorovaikutus tukee osaamisen jakamista ja uusien toimintatapojen omaksumista. Työyhteisön oppimista tuetaan myös koko työyhteisöä hyödyntävissä kehittämisohjelmissa ja mentoroinnin avulla.

Opetushenkilöstölle on tarjolla uusimpaan tutkimukseen sekä kansalliseen ja kansainväliseen kehittämistyöhön perustuvaa kasvatustieteellistä, koulun toimintaa koskevaa ja opettavan aineen ja alan täydennyskoulutusta. Henkilön oma halu kehittyä työssään on keskeinen lähtökohta, kun halutaan ylläpitää opetushenkilöstön ammattitaitoa ja kehittää heidän osaamistaan. Vastuu näistä asioista on työnantajalla ja henkilöstöllä. Työnantajan tuki ja esimerkiksi sijaisen palkkaaminen vaikuttavat ratkaisevasti henkilöstökoulutukseen osallistumiseen. Työnantajan järjestämää täydennyskoulutusta ovat muun muassa perehdyttämiskoulutus, virka- tai työsuhtesopimukseen kuuluva koulutus sekä muu vastaava koulutus, jolla tuetaan kouluyhteisön kehittymistä.

Laatukriteeri

- Opetustoimen henkilöstön rakenne, määrä ja osaaminen vastaavat kunkin koulun toiminnan tarpeita.
- Ajantasaisen henkilöstösuunnitelman avulla on varauduttu tuleviin henkilöstötarpeisiin.
- Pysyvät tehtävät täytetään toistaiseksi olevalla työsuhteilla.
- Opetushenkilöstön työn tukena on tarjolla kouluterveydenhuollon ja sosiaalitoimen riittävät ja vähintään sosiaali- ja terveysministeriön antamien suositusten mukaiset palvelut.
- Henkilöstölle järjestetään perehdyttämiskoulutusta sekä mahdollisuudet oman ammattitaidon aktiiviseen ylläpitämiseen ja kehittämiseen.
- Henkilöstön kehittäminen on suunnitelmallista ja sitä varten on toimiva seurantajärjestelmä (mm. kehityskeskustelut).
- Henkilöstön työhyvinvointi on jatkuvan seurannan ja kehittämisen kohteena.

Laadun kehittämisen kysymyksiä

1. Miten opetustoimen henkilöstön rakenne ja määrä vastaavat koulun ja opetuksen tarpeita?
2. Miten opetushenkilöstön osaaminen ja kehittämistarpeet tunnistetaan ja miten ne otetaan huomioon?
3. Miten henkilöstön kehittymistä tuetaan ja arvioidaan?
4. Miten henkilöstön työhyvinvointia edistetään?
5. Miten koulujen johdon ja henkilöstön pedagogista osaamista tuetaan ja kehitetään?

3 Taloudelliset resurssit

Kuvaus

Koulutusta ohjataan lainsäädännön, opetussuunnitelmien, koulutuksen arvioinnin ja erilaisen tiedollisen ohjauksen lisäksi koulutuksen rahoitusjärjestelmien avulla. Valtio ja kunnat vastaavat koulutuksen kustannuksista. Perusopetuksen käyttökustannuksiin myönnetään valtionosuutta. Opetuksen järjestäjä vastaa opetuksen kustannuksista siltä osin kuin valtionosuus ei niitä kata.

Opetuksen talouden näkökulmasta perusopetus on investointi tulevaisuuteen. Kustannukset vaihtelevat kunnittain ja kouluittain. Kustannuseroja voidaan selittää rakenteellisilla tekijöillä, kuten kouluverkolla, koulumatkojen pituudella, opetusryhmien koolla, erityisoppilaiden määrällä, kiinteistöjen määrällä ja kunnolla, ruokahuollon järjestelyillä sekä opettajien palkkarakenteella. Koulujen resursseista päätetään paikallisesti.

Opetuksen järjestäjä vastaa siitä, että koulutusresurssit on kohdistettu koulutukselle asetettujen tavoitteiden kannalta optimaalisesti ja resursseja on riittävästi tuotettujen koulutuspalveluiden määrän, laadun ja palvelutuotannon rakenteen sekä organisoinnin kannalta. Toiminnan taloudellisuus vaikuttaa myös tehokkuuteen.

Koulujen tarkastelu taloudellisina yksikköinä on tärkeää taloudellisen ohjauksen vuoksi. Koululta edellytetään itseohjautuvuutta ja oman toiminnan tuloksellisuuden sekä erityisesti taloudellisuuden ja tehokkuuden arviointia.

Koulun toiminnasta vastaava rehtori vastaa osaltaan koulun taloudesta. Talousarvion seurannan sekä talouden kokonaiskuvan hallinta ovat keskeisiä. Talouden johtamiseen ja hallintaan liittyvä täydennyskoulutus tukee rehtorien osaamista.

Laatukriteeri

Opetuksen järjestäjä ja koulun johto:

- Perusopetukselle suunnatut taloudelliset resurssit takaavat perusopetusta koskevan lainsäädännön ja opetussuunnitelman mukaisen opetuksen ja ohjauksen jokaiselle oppilaalle jokaisena koulupäivänä.
- Koulutusresurssit on kohdistettu koulutukselle asetettujen tavoitteiden kannalta optimaalisesti ja resurssien määrä riittävä koulutuspalveluiden määrän ja palvelutuotannon rakenteen ja organisoinnin kannalta.
- Toiminnan ja talouden suunnittelussa lähtökohtana on mahdollisimman hyvien edellytysten luominen opetus ja kasvatustyölle.
- Kestävän kehityksen toteuttamista seurataan talouden kannalta systemaattisesti.

Laadun kehittämisen kysymyksiä

1. Miten opetuksen järjestäjän strategia sekä toiminnan ja talouden suunnitelmat ovat linjassa keskenään?
2. Miten koulun johdon toimintaa tuetaan taloushallinnossa?
3. Miten perusopetuksen tulokset vaikuttavat opetuksen järjestäjän toimintaan?

4 Arviointi

Kuvaus

Koulutuksen arviointijärjestelmän tavoitteena on hankkia ja analysoida tietoa koulutuspoliittisen päätöksenteon ja koulutuksen kehittämisen pohjaksi, oppilaiden oppimisen edellytyksien parantamiseksi sekä opetustoimen henkilöstön työn ja koulujen kehittämisen tueksi. Perusopetuksen arviointijärjestelmä muodostuu kansallisista oppimistulosten seuranta-arvioinneista, muista ulkopuolisista arvioinneista, opetuksen järjestäjän ja koulujen itsearvioinnista sekä arvioinnin eettisistä periaatteista. Arviointijärjestelmä muodostaa perustan opetuksen laadun kehittämiselle, jota itsearviointi tukee.

Arviointi on perusopetuksen tuloksellisuuden arviointia, jossa otetaan huomioon toiminnan vaikuttavuus, taloudellisuus ja tehokkuus. Arvioinnin avulla selvitetään, miten opetussuunnitelma ja opetuksen tavoitteet toteutuvat sekä miten tuloksellista koulutus on. Opetuksen järjestäjä arvioi antamaansa koulutusta ja sen vaikuttavuutta ja osallistuu ulkopuoliseen toimintansa arviointiin. Opetuksen järjestäjä kehittää systemaattisesti toimintaansa arviointitulosten ja saadun palautteen pohjalta. Laatua parantavat selkeät tavoitteet ja toimintaperiaatteet sekä työssä tarvittavat riittävät voimavarat. Arvioinnin on oltava suunnitelmallista, säännöllistä, monipuolista ja vertailukelpoista.

Paikallisesta arviointitoiminnasta ja sen kehittämisestä vastaavat opetuksen järjestäjät ja koulut. Arviointitoiminnan koordinoivia selkeyttävät opetuksen järjestäjän ja koulujen omat arviointisuunnitelmat. Arviointisuunnitelman perustana ovat paikalliset sivistyspoliittiset kehittämisohjelmat, toiminta- ja taloussuunnitelmat sekä muut mahdolliset asiakirjat. Arviointi-suunnitelmien valmistelussa tulee ottaa huomioon ulkopuolisen arvioinnin, paikallisen arvioinnin ja peruspalvelujen arvioinnin väliset yhteydet.

Arviointisuunnitelmassa tunnistetaan opetuksen järjestäjään ja koulujen toimintaan kohdistuvia tulevia tarpeita, määritellään arviointitoiminnan järjestäminen ja tarvittavat voimavarat, luodaan yhteiset puitteet paikallisen toiminnan arvioinnille ja selkeytetään toimijoiden keskinäinen työnjako. Lisäksi huolehditaan siitä, että opetuksen järjestäjällä ja kouluilla on käytössä riittävä arvioinnin asiantuntemus.

Laatukriteeri

Opetuksen järjestäjä ja koulu

- Arviointi- ja kehittämistoimintaa toteutetaan systemaattisesti ja suunnitelmallisesti.
- Opetuksen järjestäjällä ja koululla on toimintansa tarpeisiin soveltuva arviointijärjestelmä.
- Arviointijärjestelmän tuottamaa tietoa käytetään opetuksen kehittämisessä sekä toiminnan ja talouden suunnittelussa.
- Opetuksen järjestäjän ja koulujen arviointiosaamista kehitetään suunnitelmallisesti.
- Opetuksen järjestäjällä ja koululla on yhteisesti sovitut arvioinnin periaatteet.

Laadun kehittämisen kysymyksiä

1. Miten varmistetaan opetuksen järjestäjän arviointi- ja kehittämistoiminnan suunnitelmallisuus ja se, että arviointi tuottaa kehittämistä tukevaa tietoa?
2. Miten opetuksen järjestäjän ja koulun arvioinnin tuottamaa tietoa käytetään opetuksen kehittämiseen ja toiminnan suunnitteluun?
3. Miten opetuksen järjestäjän ja koulujen arviointiosaamista kehitetään?
4. Miten koulun keskeinen arviointitieto saatetaan opetuksen järjestäjän, henkilöstön, oppilaiden ja huoltajien tietoon?

5 Opetussuunnitelman toteuttaminen

Kuvaus

Paikallinen opetussuunnitelma rakentuu perusopetuksen tavoitteet ja tuntijaon määrittävälle valtioneuvoston asetukselle sekä perusopetuksen opetussuunnitelman valtakunnallisille perusteille. Opetussuunnitelma muodostuu opetuksen järjestäjän päätöksen mukaisesti kaikkia peruskouluja koskevista yhteisistä linjauksista sekä mahdollisista koulukohtaisista opetussuunnitelmista. Niissä voi olla myös muiden kuntien kanssa yhteisiä osioita. Opetussuunnitelma laaditaan yhtenäistä perusopetusta varten.

Opetuksen järjestäjä vastaa paikallisen opetussuunnitelman laadinnasta ja kehittämisestä. Siinä prosessissa päätetään kansallisten perusteiden mukaisesti, miten kasvatusta ja opetustyö toteutetaan ja miten tavoitteet ja sisällöt sekä muut opetuksen järjestämiseen liittyvät seikat tarkennetaan paikallisiin olosuhteisiin sopiviksi ja oppilaiden tarpeita vastaaviksi. Laadukkaalla opetussuunnitelmatyöllä turvataan jokaisen oppilaan oikeus saada opetussuunnitelman perusteiden ja valtakunnallisen tuntijaon mukaista opetusta.

Opetuksen järjestäjä huolehtii, että oppilaat ovat opetustarjonnassa keskenään yhdenvertaisessa asemassa. Kieliin ja valinnaisaineisiin liittyviä valintoja tehtäessä oppilailla ja heidän huoltajillaan tulee olla riittävästi tietoa sekä valintojen mahdollisuuksista että niiden vaikutuksista oppilaan arviointiin ja myöhempisiin opintoihin.

Opetussuunnitelman paikallinen laadintaprosessi keskusteluineen vaikuttaa myönteisesti koulutyön laatuun. Opetuksen järjestäjä johtaa ja koordinoi paikallisen prosessin. On tärkeää, että koulun johdon, henkilöstön, oppilaiden ja heidän huoltajiensa sekä avainsidosryhmien vahva osallistuminen prosessiin turvataan.

Paikallisen opetussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon esiopetuksen opetussuunnitelma sekä muut lapsia, nuoria ja koulutusta koskevat paikalliset päätökset ja strategiset linjaukset. Opetussuunnitelma laaditaan esimerkiksi oppilashuoltoa sekä kodin ja koulun yhteistyötä koskevilta osin yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa. Suunnitelmallinen yhteistyö kunnan sisällä ja lähikuntien kanssa parantaa edellytyksiä vastata opetussuunnitelman haasteisiin.

Eri koulujen ja luokka-asteiden opetushenkilöstön tulisi sopia kasvatusta ja opetustyön välittämistä yhteisistä toimintalinjoista. Koulukohtaiseen opetussuunnitelmatyöhön kuuluu, että arvioidaan koulutyön ja pedagogisten käytänteiden toimivuutta, tunnistetaan kehittämistarpeita ja parannetaan toimintaa. Opetussuunnitelmatyö tarjoaa monipuolisia mahdollisuuksia ammatilliseen kehittymiseen ja koulun toiminnan kehittämiseen. Rehtorille opetussuunnitelma on pedagogisen johtamisen keskeisin työkalu, opettajille se on omien työtavoitteiden perusta.

Opetussuunnitelma on koulun vuosisuunnitelman, itsearvioinnin ja kehittämisen perusta. Sen pohjalta opettajat suunnittelevat työnsä ja laativat oppilaille tarvittaessa oppimissuunnitelman tai HOJKSin. Se antaa kaikki tarpeelliset perustiedot koulun toiminnasta muun muassa koteihin ja yhteistyökumppaneille. Opetussuunnitelma on strateginen pedagoginen asiakirja, jonka kautta koulun toiminta liittyy opetuksen järjestäjän muuhun toimintaan ja kehittämiseen.

Opetussuunnitelman toimivuus ja sen toteutuminen ovat jatkuvan arvioinnin kohde. Opetussuunnitelmaa uudistetaan tarvittaessa opetuksen järjestäjän ja koulujen tarpeista käsin. Arvioinnissa ja kehittämisessä hyödynnetään myös kansallisia arviointeja, kehittämisohjelmia sekä alan tutkimusta.

Laatukriteeri

Opetuksen järjestäjä

- Opetussuunnitelmatyö on suunnitelmallista, hyvin johdettua ja informoitua sekä asianmukaisesti resursoitua.
- Opetussuunnitelman kannalta keskeiset toimijat ja yhteistyötahot osallistetaan opetussuunnitelmatyöhön.
- Opetussuunnitelmatyössä otetaan huomioon muut opetuksen järjestäjän lapsia, nuoria ja koulutusta koskevat päätökset ja strategiset linjaukset.
- Kieliohjelman ja valinnaisten aineiden tarjonta turvataan tarvittaessa yhteistyötä laajentamalla.
- Opetussuunnitelman toimivuutta, toteuttamista ja toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään suunnitelmallisesti.

Koulu

- Opetushenkilöstö osallistuu opetussuunnitelman laadintaan sekä sen toimivuuden ja toteuttamisen arviointiin ja kehittämiseen.
- Opetushenkilöstön ammatillista opetussuunnitelman tekoa tuetaan eri keinoin.
- Opetussuunnitelman laatimisessa, toteuttamisessa, arvioinnissa ja kehittämisessä hyödynnetään koulujen välistä yhteistyötä paikallisesti ja alueellisesti.
- Huoltajat ja muut yhteistyökumppanit voivat osallistua soveltuvin osin opetussuunnitelman laadintaan sekä toimivuuden ja toteuttamisen arviointiin ja kehittämiseen.
- Oppilaat voivat ikäkaudelleen sopivalla tavalla osallistua opetussuunnitelmasta käytävään keskusteluun, sen nojalla annetun opetuksen arviointiin ja kehittämiseen.
- Oppilaat saavat yleistä tietoa opetussuunnitelmasta, tietoa sen opetustarjonnasta ja ohjausta valintoihinsa.
- Opetussuunnitelma on perustana koulun itsearvioinnille ja työn jatkuvalle kehittämistyölle.

Laadun kehittämisen kysymyksiä

1. Miten opetussuunnitelmatyö (opetussuunnitelman laadinta, toimivuuden arviointi ja jatkuva kehittäminen) toteutetaan kunnassa ja koulussa?
2. Miten opetuksen järjestäjä, rehtorit, opettajat ja koulun muu henkilöstö, oppilaat ja oppilaiden huoltajat osallistuvat opetussuunnitelmatyöhön?
3. Miten muut tahot ovat mukana opetussuunnitelmatyössä?
4. Miten paikallisen ja koulukohtaisen opetussuunnitelman toteutumisesta huolehditaan vuosittain opetuksessa ja miten sitä arvioidaan osana vuosisuunnittelua?
5. Miten opetuksen järjestäjä ja koulu huolehtivat valintoihin liittyvästä tiedottamisesta ja ohjauksesta?
6. Miten on otettu huomioon perusopetuksen yhtenäisyyden näkökulmasta luokan- ja aineenopettajien lisääntyvä yhteistyön tarve?

6 Opetus ja opetusjärjestelyt

Kuvaus

Perusopetuksella on sekä kasvatus- että opetustehtävä. Opetus ja koulun muu toiminta järjestetään kunkin oppilaan kehitysvaihe ja edellytykset huomioon ottaen. Niiden tulee edistää jokaisen oppilaan tervettä kasvua ja kehitystä sekä luoda edellytykset hyvään oppimiseen ja hyvinvointiin. Tavoitteista johdetut opetusjärjestelyt sekä tiedonaloille ominaisten opetusmenetelmien ja työtapojen monipuolinen käyttö auttavat luomaan hyvän oppimisympäristön. Oppilaan arviointi ja erilaisten tukimuotojen tarkoituksenmukainen käyttö ovat osa tätä kokonaisuutta.

Perusopetuksen tulee olla opetussuunnitelmallisesti yhtenäistä oppilaan kannalta riippumatta siitä, millaisissa hallinnollisissa yksiköissä opetus järjestetään. Koulutyössä on tarpeen ottaa huomioon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen antamat valmiudet. Perusopetuksen päättövaiheessa painopiste siirtyy opiskelutaitojen ja oman toiminnan ohjauksen vahvistamiseen sekä jatko-opintoihin suuntautumiseen.

Opetuksen sisällöt sekä menetelmä- ja materiaalivalinnat palvelevat tavoitteiden saavuttamista. Keskeistä on oppilaan oppimishalun ja itseluottamuksen sekä oppimisen, ajattelun ja yhdessä työskentelyn taitojen vahvistaminen. Opetus tukee asioiden omakohtaista ja oppilaslähtöistä työstämistä. Oppilaiden keskinäinen vuorovaikutus opetustilanteissa on tärkeää monien tavoitteiden kannalta. Opetusta rikastaa koulun ulkopuolisten ympäristöjen, eri asiantuntijoiden ja huoltajien hyödyntäminen.

Opetus suunnitellaan oppilaiden yksilöllisistä oppimis- ja kehitystarpeista lähtien. Yhteisöllisyyden hyödyntäminen tukee oppilaan perustarpeiden huomioon ottamista, mutta myös yhteistoiminnallista oppimista. Opetuksen eriyttäminen on tavoitteisiin, menetelmiin, arviointiin sekä tuen eri muotoihin ja laajuuteen liittyvää pedagogista toimintaa. Suunnitelmallisella eriyttämisellä voidaan ottaa huomioon oppilaiden väliset erot sekä muut yksilölliset kehitys- ja taustaerot.

Jokainen oppilas tarvitsee onnistumisen kokemuksia ja tietoisuuden, että häntä kohdellaan oikeudenmukaisesti ja että hänen erityispiirteitään ymmärretään. Oppilailla tulisi olla aito mahdollisuus osallistumiseen ja kasvavaan vastuunottoon itsestään, opinnoistaan, muista ihmisistä ja yhteisestä oppimisympäristöstä. On tärkeää järjestää oppilaille myös mahdollisuus antaa palautetta opetuksesta.

Ryhmäkokojen tulee olla sellaisia, että opettajalla on mahdollisuus seurata ja tukea oppilaan oppimista ja muuta kehitystä myös yhteistyössä kotien kanssa, edistää ja hyödyntää oppilaiden välistä yhteistyötä sekä käyttää monipuolisia menetelmiä. Suuressa opetusryhmässä on vaikea saavuttaa kasvatukselle ja opetukselle asetettuja tavoitteita. Opetusryhmiä muodostettaessa on tarpeen pienentää ryhmiä sen mukaan, kuinka paljon joukossa on erityistä tukea tarvitsevia sekä eri kieli- ja kulttuuritaustaisia

oppilaita. Kun opetusta annetaan yhdysluokissa tai yhdessä esiopetusryhmän kanssa, on ryhmäkokoja mietittävä tapauskohtaisesti. Myös turvallisuustekijät vaikuttavat opetusryhmien kokoon.

Oppilaiden tulee tietää, millä perusteella heidän suorituksiaan arvioidaan. Oppilaan arvioinnilla tuetaan tavoitteiden toteutumista. Arvioinnin kokonaisuus muodostuu välittömistä oppituntipalautteista, muusta oppilaan ja huoltajan saamasta suullisesta ja kirjallisesta palautteesta, arviointikeskusteluista sekä todistuksista. Arvioinnissa käytetään monipuolisia menetelmiä. Oppilaan tulee voida osoittaa edistymistään ja osaamistaan eri tavoin. Arviointi kannustaa ja ohjaa oppilasta sekä vahvistaa oppimistaitoja. Oppilaan itsearviointi on osa tätä kokonaisuutta. Huoltajalle arviointi antaa tietoa arviointiperusteista ja oppilaan edistymisestä. Arviointi myös auttaa huoltajaa tukemaan lasta opiskelussa ja opintoihin liittyvissä valinnoissa sekä kasvussa ja kehittämisessä.

Laatukriteeri

Opetuksen järjestäjä

- Opetusryhmät muodostetaan siten, että voidaan toteuttaa opetus ja ohjaus opetussuunnitelman mukaan, saavuttaa opetukselle asetetut tavoitteet ja ottaa huomioon oppilaiden erilaiset tarpeet.
- Resursoitaessa koulujen opetustoimintaa (esimerkiksi päätettäessä opetustuntien määrästä) opetustoimintaan osoitetaan lisää määrärahoja sen mukaan, paljonko koulussa on erityistä tukea tarvitsevia sekä eri kieli- ja kulttuuritaustaisia oppilaita, minkä kokoisia ja mistä luokka-asteista koostuvia yhdysluokkia koulussa on sekä onko koululta syytä edellyttää erityistä työturvallisuutta.

Koulu

- Opetuksessa sovelletaan monipuolisesti asianomaiselle tiedonalalle ominaisia, opetuksen tavoitteiden mukaisia opetusmenetelmiä ja työtapoja opetusryhmän koon ja kokoonpanon mukaan.
- Oppilaiden yksilöllisyys, aikaisempi osaaminen ja oppimisen erityiset tarpeet otetaan huomioon opetusta eriytettäessä, opetusmenetelmiä valittaessa ja arviointia kohdennettaessa.
- Turvataan opetushenkilöstön mahdollisuudet osallistua pedagogista osaamista täydentävään suunnitelmalliseen koulutukseen tai muuhun tätä osaamista kehittävään toimintaan.
- Koulun tilat, varustetaso ja opetusmateriaalit tarjoavat edellytykset eriyttää opetusta oppilaiden tarpeiden, opetusryhmän koon ja tavoitteiden mukaan.

- Huolehditaan opetusmateriaalien ja oppivälineiden asianmukaisesta hankkimisesta, käyttämisestä, säilyttämisestä, korjaamisesta ja huoltamisesta kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti ja ottaen huomioon, mitä asiasta on opetussuunnitelmassa edellytetty.
- Koulun opetustoimintaa arvioidaan ja oppilasarviointi toteutetaan opetussuunnitelman pohjalta.
- Koulussa on luotu käytänteet opetuksen jatkuvalla kehittämiselle.

Laadun kehittämisen kysymyksiä

1. Miten opetussuunnitelma ohjaa opetuksen suunnittelua, toteuttamista ja oppilaan arviointia?
2. Miten opetuksen resursointi tukee opetussuunnitelman tarkoituksenmukaista toteuttamista?
3. Miten pedagogiset ratkaisut tukevat perusopetuksen yhtenäisyyttä?
4. Miten oppilaiden tarpeet ja edellytykset otetaan huomioon opetuksessa?
5. Miten opetuksessa otetaan huomioon eri tiedonaloille ja tavoitteille ominaiset työskentelyvaatimukset?
6. Miten opetusryhmien koko on vaikuttanut oppilaiden opetukseen, ohjaukseen ja tukeen?
7. Miten koulun arviointikäytännöt tukevat kasvatukselle ja opetukselle asetettujen tavoitteiden saavuttamista ja oppilaiden yhdenvertaista kohtelua?
8. Miten opetuksen monipuolistamisessa otetaan huomioon tietotekniikan ja verkkopedagogiikan tarjoamat mahdollisuudet?

7 Oppimisen, kasvun ja hyvinvoinnin tuki

Kuvaus

Laadukas perusopetus sekä oppimisen ja kasvun tuki ehkäisevät erityisen tuen tarpeen syntymistä. Painopistettä tulee siirtää nykyistä selkeämmin varhaiseen tukeen ja ennalta ehkäisevään toimintaan ja vahvistaa samalla oppilaalle annettavan tuen suunnitelmallisuutta.

Oppilaan oppimisen ja kasvun tukeen liittyy oleellisesti moniammatillinen yhteistyö. Oppilaalle annettavan tuen muoto määräytyy yksilöllisten tarpeiden mukaan. Opetus järjestetään yleisopetuksena aina, kun se on mahdollista. Yleisen tuen eri muodot ehkäisevät ja poistavat oppimisen esteitä sekä vähentävät oppilaiden erityisen tuen tarvetta. Tukea tarvitseva oppilas saa ensin tehostettua tukea. Tehostetulla tuella tarkoitetaan eriyttämistä, tukiopetusta, samanaikaisopetuksen eri muotoja, osa-aikaista erityisopetusta ja oppilashuoltoa. Nämä ennalta ehkäisevät yleiset tukitoimet vaativat riittävän pieniä opetusryhmiä. Kouluissa tehostetun tuen muodot otetaan käyttöön entistä aktiivisemmin ja mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Varhainen puuttuminen tarkoittaa käytännössä myös yhteistyötä varhaiskasvatuksen kanssa. Tukitoimien ja yhteistyön pitää lähteä päivähoidosta, jotta lasta autetaan mahdollisimman aikaisin. Yhteistyöhön tarvitaan koulun oppilashuollon lisäksi terveydenhuollon ja sosiaalitoimen henkilöstöä.

Oppilaanohjauksella tuetaan oppilaan kasvua ja kehitystä sekä edistetään oppilaan opiskelunvalmiuksien kehittymistä ja opintojen kulkua. Oppilaanohjaukseen kuuluu opiskelutaitojen opettaminen, oppimisvaikeuksissa auttaminen sekä ammatinvalinnan ohjaus ja työelämänvalmiuksien kehittäminen.

Oppilaanohjauksen keskeiset tehtäväalueet ovat koulun sisällä tehtävä ohjaustyö sekä toiminta eri yhteistyötahojen kanssa. Oppilaanohjauksessa tuetaan oppilaita oppiaineiden opiskelussa ja valinnoissa sekä ehkäistään ennalta opintoihin liittyvien ongelmien syntymistä. Oppilasta autetaan kehittämään oppimaan oppimisen taitoja, ja häntä tuetaan opintopolun eri vaiheissa.

Osa oppilaan tukea on moniammatillinen oppilashuoltotyö. Toimiva yhteistyö muodostuu avoimesta vuorovaikutuksesta, luottamuksesta ja suunnitelmallisuudesta. Oppilashuoltoon kuuluvat opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut, jotka ovat kansanterveyslaissa tarkoitettu kouluterveydenhuolto ja lastensuojelulaissa tarkoitettu kasvatuksen tukeminen.

Kodin ja koulun välisen yhteistyön merkitys korostuu kaikissa oppimisen tukeen ja kasvuun liittyvissä asioissa. On tärkeää, että pulmat tunnistetaan ajoissa ja oppilaan tarvitsema tuki suunnitellaan yhdessä huoltajien kanssa. Yhteistyöhön vanhempien kanssa tulee varata riittävästi aikaa.

Oppilaan oppimisen ja kasvun tukea ohjaavat luottamuksellisuus sekä tietosuojaa ja salassapitoa koskevat säädökset. Yksittäistä oppilasta koskevat luottamukselliset tiedot kirjataan järjestelmällisesti säädösten mukaisesti.

Laatukriteeri

Opetuksen järjestäjä

- Kunnassa on suunnitelmallinen, moniammatillinen tukiverkosto ja resurssit erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen järjestämiseksi.
- Kunnassa on kehitetty joustavia opetusjärjestelyjä, hallintokuntien ja kouluasteiden yhteissuunnittelua sekä tietojen siirtoon liittyviä käytäntöjä.
- Kouluilla on käytettävissä riittävät henkilöstöresurssit oppilaanohjaukseen ja oppilashuoltoon.
- Opetus- ja sosiaalityö sekä terveydenhuolto ovat sopineet keskinäisestä työn- ja vastuunjaostaan, tietojen vaihdosta sekä oppilashuollon johtamisesta.
- Koulutuksen ja varhaiskasvatuksen nivelvaiheeseen liittyviä ongelmia on pyritty poistamaan.
- Palvelut turvataan ensisijaisesti lähipalveluna ja tarvittaessa seudullisena yhteistyönä.

Koulu

- Opettajilla on riittävästi tiedollisia, taidollisia ja oppimisympäristöön liittyviä valmiuksia opettaa myös erityistä tukea tarvitsevia oppilaita lähikoulussa.
- Koulussa kehitetään ja käytetään joustavia toimintamuuotoja, joilla koulut pystyvät kohtaamaan tukea tarvitsevan oppilaan joustavasti ja tarkoituksenmukaisesti.
- Erilaisten ongelmatilanteiden hoitamiseen on olemassa selkeät, yhdessä sovitut toimintatavat.
- Oppilashuollosta tiedotetaan kattavasti oppilaille ja heidän huoltajilleen.
- Koulussa on käytössä yhteisesti sovitut toimintatavat nivelvaiheisiin.
- Koulussa käytetään moniammatillisessa yhteistyössä sovittuja varhaisen puuttumisen malleja, ja niiden vaikuttavuutta arvioidaan.
- Koulu arvioi, miten ohjaus edistää oppilaan elämänhallintaa ja urasuunnittelua.

Laadun kehittämisen kysymyksiä

1. Miten tehostettu ja erityinen tuki oppilaille on järjestetty?
2. Miten kunnassa on järjestetty oppilashuollon riittävä saatavuus ja monipuolisuus?
3. Miten varmistetaan oppilaille riittävä ohjaus ja tuki?
4. Miten varhainen puuttuminen toteutuu?
5. Miten siirtyminen yleis-, erityis- ja sairaalaopetuksen välillä sekä varhaiskasvatuksesta kouluun tapahtuu?
6. Miten varmistetaan siirtyminen perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen?

8 Osallisuus ja vaikuttaminen

Kuvaus

Oppilaiden osallisuus ja vaikuttaminen itseään koskeviin asioihin edistävät heidän kasvamistaan aktiivisiksi kansalaisiksi sekä antavat valmiuksia toimia demokraattisessa ja tasa-arvoisessa yhteiskunnassa. Luomalla oppilaille mahdollisuuksia osallistua heitä itseään koskevien asioiden käsittelyyn opetuksen järjestäjä ja koulut kehittävät osallisuutta ja vaikuttamista tukevaa toimintakulttuuria.

Rehtorin, opettajien, oppilaiden ja huoltajien kesken päätetään, miten yhteistoimintaa toteutetaan ja edistetään. Toiminnalle sovitaan yhteiset tavoitteet, joita tarkennetaan vuosittaisessa suunnitelmassa. Vaikuttaminen liittyy arviointiin ja johtamiseen, mikä parantaa toiminnan laatua ja lisää osallistumismahdollisuuksia. Oppilaat voivat osallistua myös sidosryhmäyhteistyöhön, esimerkiksi työskentelyyn toisten koulujen ja hallinnonalojen, elinkeinoelämän, järjestöjen ja muiden tahojen kanssa.

Keskeinen oppimiseen kuuluva tekijä on sosiaalinen vuorovaikutus, joka pääsee toteutumaan sekä koulun toimintakulttuurissa että yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Koulun avoin ja vuorovaikutteinen toimintakulttuuri tukee oppilaiden osallisuutta ja yhteistoiminnallista oppimista yhtä lailla kuin tietoisuutta yhteiskunnan perustana olevista arvoista ja toimintatavoista. Oppilaiden osallisuutta ja vaikuttamista edistävät mm. riittävän pienet opetusryhmät, vuorovaikutteiset opetusmenetelmät, harjoittelujaksot, oppilaskuntatoiminta, kerhot ja muu ohjattu toiminta. Oppilaiden keskinäinen vuorovaikutus paranee toimivissa oppimisympäristöissä, jotka vahvistavat oppilaiden sitoutumista ryhmään ja ryhmässä toimimisen taitoja. Näin tuetaan oppilaiden keskinäisen vuorovaikutuksen ja kriittisen arviointikyvyn kehittymistä.

Koska oppilaskuntatoiminta edistää keskeisesti oppilaiden osallisuutta, kunnassa huolehditaan oppilaskuntatoiminnan ohjaukseen tarvittavista resursseista. Oppilaiden osallistuminen ja oppilaskuntatoiminta koulussa nivotaan kuntakohtaiseen lasten ja nuorten toimintaan. Selkeät toimintatavat ja yhteistyömuodot koulun johdon, opettajien ja huoltajien kanssa tukevat tavoitteellista toimintaa.

Erityistä tukea tarvitsevien sekä eri kulttuureista tulevien lasten ja nuorten osallisuuden toteutumiseksi käytetään menetelmiä, jotka edistävät oppilaiden suvaitsevaisuutta ja kulttuuritietoisuutta. Opettajat tukevat oppilaiden välistä yhteistyötä ja osallisuutta opetustilanteissa ja myös koulun muussa toiminnassa. Opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti painotetaan yhteistoiminnallisen ja vastuullisen opiskelun merkitystä. Osallisuus ja tasa-arvo ehkäisevät ennalta syrjäytymistä.

Laatukriteeri

Opetuksen järjestäjä

- Kunnassa on luotu ja vakiinnutettu asianmukaiset lasten ja nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen toimintatavat osaksi lapsia ja nuoria koskevaa päätöksentekoa.
- Oppilaiden mielipiteitä kuullaan kunnassa heitä koskevan päätöksenteon yhteydessä.
- Osallisuuden ja vaikuttamisen toimintatapoja arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti.

Koulu

- Koulun toimintakulttuuri on avoin, vuorovaikutteinen sekä oppilaiden ja heidän huoltajiensa osallistamista arvostava.
- Oppilaskunnan toiminta on tavoitteellista, suunnitelmallista ja vaikuttavaa.
- Oppilaskunnan ohjaamiseen on varattu riittävästi resursseja.
- Oppilaiden osallisuuden toteutumisesta opetuksessa ja koulun muussa toiminnassa on huolehdittu.
- Osallisuutta ja vuorovaikutusta tuetaan palautekäytäntöjen avulla.

Laadun kehittämisen kysymyksiä

1. Miten opetuksen järjestäjä, koulu ja henkilöstö ovat kehittäneet osallisuutta ja vaikuttamista tukevaa toimintakulttuuria sekä huolehtineet sen toteutumisesta?
2. Miten oppilaiden ja opettajien välistä vuorovaikutusta tuetaan koulussa?
3. Miten oppilaat voivat osallistua ja vaikuttaa opiskeluun ja oppimisympäristöön liittyvään päätöksentekoon?
4. Miten oppilaat osallistetaan ehkäisemään koulukiusaamista ja edistämään koulurauhaa?

9 Kodin ja koulun yhteistyö

Kuvaus

Toimiva ja lähtökohdiltaan myönteinen kodin ja koulun yhteistyö on keskeinen lasten ja nuorten kasvun, kehityksen ja oppimisen tuki. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin haasteet edellyttävät kodeilta ja koululta entistä vahvempaa kasvatuskumppanuutta eli yhteisistä tavoitteista sopimista ja yhdessä toimimista terveen ja turvallisen kasvun ja oppimisen edellytysten luomiseksi. Kodin ja koulun yhteistyön lähtökohtana on keskinäinen arvostus.

Kodin ja koulun yhteistyötä tehdään sekä yhteisö- että yksilötasolla. Yhteisötasolla oppilaiden huoltajat ovat mukana kehittämässä koulun toimintaa ja tukemassa kouluyhteisön ja luokan hyvinvointia, turvallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Koulu tarjoaa mahdollisuuden huoltajien keskinäiseen vuorovaikutukseen ja sitä kautta vertaistukeen. Yksilötason yhteistyöllä tuetaan yksittäisen oppilaan oppimisen ja kasvun edellytyksiä.

Toimivassa yhteistyössä oppilaiden huoltajilla ja koulun henkilökunnalla on riittävän yhteinen käsitys yhteistyön tarkoituksesta ja toimintatavoista. Monikulttuuristen perheiden yleistymisen, perherakenteissa tapahtuneet muutokset ja huono-osaisuuden lisääntyminen edellyttävät, että kodin ja koulun yhteistyössä käytetään perheiden tarpeita palvelevia toimintamuotoja.

Kodin ja koulun yhteistyön tulee olla riittävää ja monipuolista suhteessa oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin. Yhteistyön muodoista sopivat huoltajat ja opettajat yhdessä. Koulun tasolla rehtori vaikuttaa merkittävästi siihen, miten laajaa ja minkä muotoista kodin ja koulun yhteistyö on. Koulun henkilökunta tarvitsee riittävästi tietoa, taitoa, tahtoa sekä tukea ja ohjausta yhteistyön toteuttamiseen. Kodin ja koulun yhteistyö huomioidaan opettajan työajassa.

Lapsen huoltajalla on osavastuunsa yhteistyön onnistumisessa. On tärkeää, että huoltajat osoittavat kiinnostusta lapsen koulunkäyntiä kohtaan, arvostavat koulun ja opettajan työtä sekä osallistuvat kodin ja koulun yhteistyöhön.

Kodin ja koulun yhteistyötä suunnitellaan, kehitetään ja arvioidaan yhdessä huoltajien ja oppilaiden kanssa. Koulussa voidaan tehdä myös erillinen kodin ja koulun yhteistyön suunnitelma, johon kirjataan vuosiluokittain yhteistyön keskeiset sisällöt ja teemat.

Laatukriteerit

Opetuksen järjestäjä

- Paikallisessa opetussuunnitelmassa on määritetty ja täsmennetty kodin ja koulun yhteistyön tavoitteet, toimintatavat ja sisällöt siten, että koulun henkilökunnalle ja huoltajille muodostuu selkeä käsitys kodin ja koulun yhteistyön rakenteista ja toimintatavoista.
- Perusopetuksen paikalliseen organisoimiseen ja kehittämiseen osallistetaan myös huoltajat.

Koulu

- Kodin ja koulun yhteistyötä suunnitellaan, kehitetään ja arvioidaan yhdessä huoltajien ja oppilaiden kanssa.
- Kodin ja koulun yhteistyötä tehdään koulun, luokan ja oppilaan tasoilla.
- Kodin ja koulun yhteistyö on lähtökohdiltaan positiivista ja keskustelevaa sekä tukee molempia osapuolia oppilaan kasvun ja oppimisen edistämisessä.
- Kodin ja koulun yhteistyö otetaan huomioon koulun henkilökunnan työtehtävissä, ja sen toteuttamiseen varataan riittävät resurssit ja tuki.
- Vanhemmille suunnatussa viestinnässä hyödynnetään teknologian suomia mahdollisuuksia.

Laadun kehittämisen kysymyksiä

1. Miten kodin ja koulun yhteistyötä suunnitellaan, toteutetaan, kehitetään ja arvioidaan kunnassa ja koulussa?
2. Miten kodin ja koulun yhteistyön toimintatavat vastaavat lasten oppimisen ja kasvamisen haasteisiin?
3. Miten huoltajat ovat mukana kodin ja koulun yhteistyön sisältöjen ja menetelmien kehittämisessä?

10 Oppimisympäristön turvallisuus

Kuvaus

Lapsella ja nuorella on oikeus turvalliseen kasvu- ja opiskeluympäristöön. Oppilaan kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistämiseksi on tärkeää, että hän tuntee kuuluvansa koulun ja luokan sosiaaliseen yhteisöön, kokee koulussa turvallisuutta ja luottamusta sekä saa myönteistä palautetta sekä opettajilta että vertaisryhmältä. Hyvinvointia ja turvallisuutta kehitetään myös kodin ja koulun, useiden eri ammattiryhmien ja eri hallinnonalojen välisenä yhteistyönä.

Kouluympäristössä turvallisuus rakentuu aikuisten ja oppilaiden välisissä vuorovaikutusprosesseissa. Hyvät ihmissuhteet kannustavat osallistumiseen, erilaisuuden hyväksymiseen ja vastuullisuuteen. Hyvä ilmapiiri edistää niin oppilaan kuin koko yhteisön oppimista ja työskentelyä. Koulussa ehkäistään ennalta oppilaiden ongelmia ja toimitaan varhaisen puuttumisen periaatteiden mukaisesti. Kiusaamista ehkäistään suunnitelmallisesti.

Myös toimivan kouluympäristön suunnittelu edistää oppimista, hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta. Fyysiseen toimintaympäristöön kuuluvat koulun tilat, opetusvälineet (mukaan lukien tieto- ja viestintäteknologiset ratkaisut) ja oppimateriaalit sekä rakennettu lähiympäristö ja ympäröivä luonto. Kouluympäristön luetaan myös koulumatkat. Koulun tilojen käyttö suunnitellaan niin, että se on ergonomista sekä tukee oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaista kasvua ja oppimista. Jo koulurakennuksen suunnittelussa otetaan huomioon eri käyttäjäryhmät, jotta esimerkiksi liikuntaesteiset henkilöt pääsevät kaikkiin tiloihin. Suunnittelussa otetaan huomioon myös tilojen viihtyisyys, järjestys ja esteettisyys. Toimiva fyysinen työskentely-ympäristö vähentää tapaturmia ja onnettomuuksia.

Koulun tilat mahdollistavat erilaisten työskentelytapojen ja opetusvälineiden käytön. Erikokoiset tilat, niiden yhdistely sekä kaluste- ja välineratkaisut tukevat tilojen joustavuutta ja antavat mahdollisuuden työskennellä erikokoisissa ryhmissä ja hyödyntää opetuksessa erilaisia vuorovaikutustilanteita. Koulutilojen suunnittelu sekä yksilö- että ryhmätyöskentelyä varten edistää oppilaan aktiivista osallistumista, tutkimista ja kokeilua sekä oppilaskeskeisten työmuotojen ja tiedonhankintatapojen käyttöä.

Opetuksen järjestäjä ja koulut kehittävät turvallisuutta parantavia työ- ja toimintakäytäntöjä sekä arvioivat niitä käytännössä. Turvallisuuteen kuuluu myös tietoturvallisuus. Näiden turvallisuutta edistävien menetelmien ja välineiden yhteissuunnittelulla vahvistetaan myös koulujen välistä hyvinvoinnin ja turvallisuuden verkostoa. Opetuksen järjestäjä huolehtii tilojen tarpeellisesta kunnossapidosta ja korjauksista sekä koulukiinteistön monipuolisesta käytöstä. Koulupäivän aikana koulutiloissa voidaan järjestää perusopetuksen ohella kerhotoimintaa sekä aamu- ja iltapäivätoimintaa. Muina aikoina tiloja hyödynnetään monipuolisesti koulutus-, kulttuuri-, liikunta- ja harrastustoimintaan.

Kouluyhteisössä hyvinvoinnin edistäminen ja turvallisuuden varmistaminen edellyttävät ennakoivaa suunnittelua ja säännöllistä harjoittelua myös kriisitilanteiden varalta. Turvallisuutta käsittelevät toimintamallit laaditaan yhteistyössä oppilaiden ja heidän huoltajiensa kanssa. Niiden tulee olla kaikkien kouluyhteisössä työskentelevien, oppilaiden ja huoltajien tiedossa.

Laatukriteeri

Opetuksen järjestäjä

- Koulun työskentely-ympäristö on terveellinen ja turvallinen.
- Turvallisuutta edistetään ja valvotaan säännöllisesti, ja havaitut epäkohdat korjataan.
- Koulutilat, kalustus ja välineet ovat asianmukaiset ja tukevat tilojen joustavaa käyttöä.
- Koulun tilat soveltuvat kaikille käyttäjille.
- Koulutilojen ja kalustuksen vuosikorjauksista huolehditaan suunnitelmallisesti.
- Tekniset järjestelmät ovat määräysten mukaiset ja kunnossa.
- Koulutuksen järjestämisessä edistetään paikallisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden rakentumista.
- Kriisitilanteita varten on kehitetty yhtenäiset toimintamallit, ja keskinäisestä vastuunjaosta on sovittu.
- Kouluille on laadittu asian- ja ajanmukaiset turvallisuusohjeet, ja niitä päivitetään säännöllisesti.
- Koulujen turvallisuuteen liittyviä suunnitelmia ja ohjeita päivitetään ja niiden toimivuutta arvioidaan koulujen välisenä yhteistyönä.

Koulu

- Uudet koulutilat rakennetaan siten, että ne ovat helposti muunneltavissa erilaisiin opetus- ja muihin tilanteisiin.
- Opettajat ja oppilaat ovat päässeet vaikuttamaan tilajärjestelyihin.
- Henkilöstön ja oppilaiden työturvallisuudesta on huolehdittu.
- Opettajat ja oppilaat edistävät yhdessä terveellisten ja turvallisten koulutilojen säilymistä.
- Koulutiloissa toimitaan kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti.
- Koulussa on tehty työturvallisuuslain mukainen vaarojen arviointi ja riskien kartoittaminen.

- Riskikartoitusta päivitetään säännöllisesti, ja tarvittavat korjaustoimet tehdään välittömästi.
- Turvallisuutta ja hyvinvointia edistävät toimintamallit ovat kaikkien tiedossa, ja niitä harjoitellaan säännöllisesti.
- Koulussa on oppilaiden kanssa yhdessä valmistellut järjestyssäännöt, ja niiden toimivuutta arvioidaan säännöllisesti oppilaiden ja huoltajien kanssa.
- Turvallisuutta ja hyvinvointia uhkaaviin ongelmiin puututaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Laadun kehittämisen kysymyksiä

1. Miten lasten ja nuorten hyvinvointia ja turvallisuutta edistetään yhteistyössä kouluyhteisön alueen ja keskeisten yhteistyötahojen, kuten eri hallinnonalojen viranomaisten, kanssa?
2. Miten oppilaiden ja henkilöstön hyvinvoinnista ja turvallisuudesta huolehditaan?
3. Miten yhteistyö kotien kanssa oppilaiden hyvinvoinnin kokonaisvaltaiseksi edistämiseksi on suunniteltu?
4. Miten koulun fyysistä toimintaympäristöä kehitetään niin, että se edistää oppimista ja tervettä kasvua?
5. Mitkä ovat fyysisen toimintaympäristön välittömät kehittämistarpeet, ja mitkä parannukset voidaan tehdä pidemmällä aikavälillä?
6. Millaisia toimintamalleja opettajat ja oppilaat ovat kehittäneet terveellisten ja turvallisten koulutilojen ylläpitämiseksi?
7. Millaisina ratkaisuinä kestäväen kehityksen periaatteet ilmenevät koulun fyysisessä toimintaympäristössä?
8. Miten opetuksen järjestäjä huolehtii rakennusten ja tilojen korjauksesta ja kunnossapidosta?

4 Perusopetuksen laatukriteereiden käyttöönoton taloudelliset vaikutukset

Perusopetuksen laatukriteereitä koskevan toimeksiannon mukaan työryhmien tehtävänä on esittää arvio kriteereiden käyttöönoton taloudellisista vaikutuksista. Taloudellisia vaikutuksia on mahdollista tarkastella välittömien ja välillisten vaikutusten näkökulmista.

Perusopetuksen järjestäjiin kohdistuvia välittömiä kustannusvaikutuksia laatukriteereiden käyttöönotosta ei välttämättä aiheudu, koska perusopetuksen järjestäjät itse määrittävät ja päättävät, missä määrin ja missä laajuudessa perusopetuksen laatua ryhdytään järjestelmällisesti kehittämään. Kustannukset riippuvat siitä, millaisia toimenpiteitä opetuksen järjestäjä käynnistää opetuksen laadun kehittämiseksi.

Valtio tukee opetuksen järjestäjiä ja kouluja perusopetuksen laatukriteereiden toimeenpanossa. Valtiolla kustannuksia aiheutuu lähinnä opetuksen järjestäjille ja kouluille laadun kehittämiseen mahdollisesti kohdennettavista erityisavustuksista vuosille 2009–2011. Erityisavustuksista aiheutuisi valtiolle noin 3 miljoonan euron kustannukset. Opetuksen järjestäjä voisi käyttää avustusta kustannuksiin, joita aiheutuisi laadun kehittämistä koskevien suunnitelmien laatimisesta, opetuksen laadun kehittamisestä ja laadun kehittämistä tukevaan koulutukseen osallistumisesta. Erityisavustusta voitaisiin käyttää myös laadun kehittämistä koordinoivan henkilön palkkauskustannuksiin. Valtiolla aiheutuu lisäksi kustannuksia laadun kehittämistä tukevan kansallisen ja alueellisen henkilöstökoulutuksen järjestämisestä, arviolta noin 1,5 miljoonaa euroa.

5 Kirjallisuusluettelo

- Ammatillisen koulutuksen laadunhallintasuositus. 2008. Opetushallitus. Helsinki: Yliopistopaino.
- Atjonen, P., Halinen, I., Hämäläinen, S., Korkeakoski, E., Knubb-Manninen, G., Kupari, P., Mehtäläinen, J., Risku, A.-M., Salonen, M. & Wikman, T. 2008. Tavoitteista vuorovaikutukseen. Perusopetuksen pedagogiikan arviointi. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 30. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- CAF 2006. Yhteinen arviointimalli CAF. (Common Assessment Framework.) Organisaation kehittäminen itsearvioinnin avulla. 2006. Valtiovarainministeriö ja CAF Resource Centre. Helsinki: Edita Prima Oy.
- EFQM 1999–2003. Excellence Model. Suomenkielinen käännös. Laatukeskus Excellence Finland.
- Fullan, M. 1993. Change forces. Probing the Depths of Educational Reform. The Falmer Press.
- Fullan, M. 2001. The New Meaning of Educational Change. 3. painos. London: Routledge Falmer.
- Fullan, M. 2005. Leadership & Sustainability. System Thinkers in Action. California, Thousand Oaks: Corwin Press, A Sage Publications Company.
- Fullan, M. & Hargreaves, A. 1992. What's worth Fighting for in Your School?
- Hargreaves, A. 2006. Four Ages of Professionalism. Teoksessa Lauder, H., Brown, P., Dillabough, J.-A. & Halsey, A. H. (toim.) Education, Globalization & Social Change. Oxford University Press, 673–691.
- Heikkilä, J., Juva, S., Kettunen, T., Lahtinen, M. & Tiihonen, R. 2008. Koulutuksen talouden käsikirja. Juva: PS-kustannus.
- Jakku-Sihvonen, R. 2002. Kansallinen oppimistulosten arviointijärjestelmä. Teoksessa E. Olkinuora, R. Jakku-Sihvonen & E. Mattila (toim.). Koulutuksen arviointi. Lähtökohtia, malleja ja tilannekatsauksia. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja B:70, 61–72.
- Jakku-Sihvonen, R. & Rajanen, J. 2002. Koulutuksen ohjausjärjestelmän kehittäminen ajankohtaista. Kasvatus 32 (3), 302–314.
- Jussila, J. 2005. Koulutuksen laatu ja tuottavuus perusopetuksessa. Julkaisematon lähde. Asiantuntijapuheenvuoro opetusministeriön perusopetuksen laatuseminaarissa 25.10.2005.
- Korkeakoski, E. & Silvennoinen, H. (toim.) 2008. Avaimia koulutuksen arvioinnin kehittämiseen. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 31. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Laukkanen, R. 1995. Tilivelvollisuus ja koulutusjärjestelmän arviointi. Teoksessa S. Takala (toim.) Arviointi ja koulutuksen laadun kehittäminen. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy, 39–51.
- Launonen, L. & Pulkkinen, L. (toim.) 2004. Koulu kasvuyhteisönä. Kohti uutta toimintakulttuuria. Juva: PS-kustannus.

- Lyytinen, H. K., Jokinen, H. & Rask, S. 1989. Koulun työkäytäntöjen arviointi
- Löfström, E., Metsämuuronen, J., Niemi, E. K., Salmio, K. & Stenvall, K. 2005. Koulutuksen paikallinen arviointi vuonna 2004. Opetushallitus. Arviointi 2/2005. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Malmi, T., Peltola, J. & Toivanen, J. 2003. Balanced Scorecard – Rakenna ja sovelleta tehokkaasti. Talentum. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Matthews, P., Klaver, E., Lannert, J., Conluain, G., Ventura, A. 2009. Policy measures implemented in the first cycle of compulsory education in Portugal.
- Oksanen, R.. 2008. EfeCaf – itsearviointiväline koulujen kehittämiseen. Julkaisematon artikkeli.
- Olkinuora, E. 2005. Koulutuksen laatu ja tuottavuus perusopetuksessa. Julkaisematon lähde. Asiantuntijapuheenvuoro opetusministeriön perusopetuksen laatuseminaarissa 25.10.2005.
- Opetushallitus, Leonardo Quality in VET-schools -verkkosivusto. Saatavissa: <<http://www.oph.fi/page.asp?path=1,444,44937,45535>>. [Viittauspäivä 15.5.2009.]
- Raivola, R., Valtonen, P. & Vuorensyrjä, M. 2000. Käsitteet, malli ja indikaattorit koulutuksen tehokkuutta ja vaikuttavuutta arvioitaessa. Teoksessa R. Raivola (toim.) Vaikuttavuutta koulutukseen. Suomen Akatemian koulutuksen vaikuttavuusohjelman tutkimuksia. Suomen Akatemian julkaisuja 2/00. Helsinki: Oy Edita Ab, 11–28.
- Raivola, R. 2002. Tavoitetaanko laatu standardeihin yltämällä? Teoksessa E. Olkinuora, R. Jakku-Sihvonen & E. Mattila (toim.) Koulutuksen arviointi. Lähtökohtia, malleja ja tilannekatsauksia. Turun yliopiston Kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja B: 70. Turku: Painosalama, 15–30.
- Rajanen, J. 2000. Selvitys koulutuksen paikallisen tason arvioinnin tilasta. Arviointi 11/2000. Opetushallitus. Helsinki: Yliopistopaino.
- Raudasoja, E. M. 2005. Koulutuksen paikallisen arvioinnin kehittämisprosessi Oulun kaupungissa 1997–2001. Acta Universitatis Tamperensis 1081. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Räisänen, A. & Rönnholm, H. 2006. Itsearviointi koulu yhteisöä kehittäväksi. EFQM-arviointimalli yleissivistävässä koulutuksessa. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 14. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Stoll, L. & Fink, D. 1996. Changing Our Schools. Linking school effectiveness and school improvement. Buckingham: Open University Press.
- Takala, S. (toim.) 1995. Arviointi ja koulutuksen laadun kehittäminen. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy.
- Vaso, J. & Tuominen, K. 2004. Johdatko oppilaitosta laadukkaasti? Turku: Benchmarking Ltd.

Laatujärjestelmät ja perusopetus

Laadunhallintamallien tavoitteena on tukea organisaatioita toiminnan ja tulosten jatkuvassa parantamisessa. Parantamiseen pyritään arvioimalla tiettyjä kohteita. Nämä arviointikohteet, joita kutsutaan erinomaisen toiminnan tunnuspiirteiksi, on valittu hyvin menestyneiden organisaatioiden kartoituksissa esille tulleista tehtävistä ja piirteistä. Keskeisiä arviointikohteita kehittämällä voidaan parantaa toimintaa. Yksittäisten arviointikohteiden tehtävänä on nostaa organisaatiossa esille olennaisia asioita kehittämisen kohteeksi.

Laadunhallinta voidaan määritellä tarkoittamaan esimerkiksi menettelytapoja, prosesseja tai järjestelmiä. Ammatillisen koulutuksen laadunhallintasuosituksessa (Opetushallitus 2008) laadunhallinta tarkoittaa koordinoituja toimenpiteitä organisaation suuntaamiseksi ja ohjaamiseksi laatuun liittyvissä asioissa. Määrittely perustuu ISO-standardiin.

Laadunhallintaan sisältyvät laadun varmistaminen ja kehittäminen. Laadunhallinnan tehtävänä on auttaa toiminnan ja tulosten jatkuvassa parantamisessa. Siksi se kytkeytyy organisaation kaikkiin toimintoihin ja kaikille tasoille. Laadunhallinta ulottuu myös sosiaaliseen toimintaan – sitäkin voidaan harjoittaa loogisesti ja järjestelmällisesti.

Laadunhallinnassa strategialla tarkoitetaan suunnitelmaa tai mallia, jonka avulla voimavaroja hyödynnetään ja saavutetaan halutut tulokset. Strategia on tietoisuutta tärkeistä valinnoista sekä toimimista sen perusteella koulussa ja opetuksen järjestäjän tasolla. Se toteutuu prosesseissa, joissa on kyse arjen toimintojen hyvästä toteutumisesta ja resurssien oikeasta käytöstä kaikkien osallistujatahojen kanssa. Strateginen ajattelu perustuu tulevaisuuden kehityssuunnan tietoiseen valintaan.

Laadunhallintamalleissa jatkuvalla parantamisella tarkoitetaan pitkäjänteisten prosessien toteuttamista, arviointi- ja palautejärjestelmien käyttöä ja niiden tuottamien tulosten perusteella tapahtuvaa parantamiskohteiden valintaa sekä tarvittavien muutosten toteuttamista. Prosesseja toteutetaan, johdetaan ja parannetaan päivittäin. Prosesseihin saadaan tukea itsearviointista. Jatkuvaan parantamiseen liittyy tietojen kerääminen sekä palautteen anto ja käsittely. Tietoja käytetään strategian ja toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja seurantaan.

Johtaminen on osa laatutyötä. Johdon tehtävänä on määrittää ja viestittää henkilöstölle työyhteisön kehityksen suunta. Keskeistä on, että johtajalla on selkeä näkemys päämäärästä ja että hän on sitoutunut toimimaan valitun suunnan mukaisesti. Johtaja luo työyhteisöön hyvän hallintotavan ja toimintakulttuurin. Henkilöstön kehittämistä tuetaan sallimalla ihmisten käyttää koko potentiaaliaan. Erinomaiset organisaatiot oppivat sekä omasta että muiden toiminnasta ja suoriutuvuudesta. Niissä pyritään jatkuvaan oppimiseen, innovaatioihin ja arvoa lisääviin parannuksiin.

Asiakassuuntautuneisuudella tarkoitetaan laadunhallinnassa asiakkaiden huomioon ottamista ja heidän tarpeisiinsa vastaamista. Organisaatio pyrkii toimimaan siten, että

se kykenee pitämään erinomaisia suhteita asiakkaisiinsa. Muuttuvassa ja vaativassa maailmassa menestymiseen tarvitaan myös kumppaneita, jotka voivat tukea kehittämistä ja yhteistyötä.

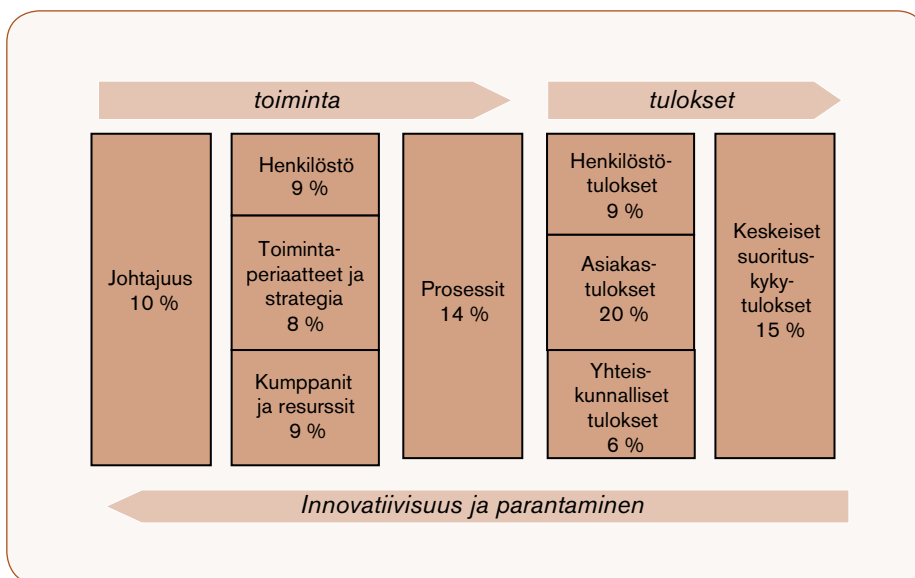
Yhteiskunnallisen vastuun toteutumisella laadunhallintamalleissa tarkoitetaan sitä, että toiminta on eettisesti korkeatasoista ja avointa. Opetuksen tehtävänä on kehittää oppilaisissa yhteiskuntakehityksen vaatimia ominaisuuksia. Erinomaiset organisaatiot toimivat vastuullisesti ja kestäväen kehityksen periaatteita noudattaen.

Yleisesti käytettyjä laadunhallintamalleja

Seuraavassa esitellään kahta yleisesti käytössä olevaa laadunhallintamallia, EFQM:ää ja CAFia, sekä Ammatillisen koulutuksen laadunhallintasuositusta ja EfeCaf-itsearviointivälinettä. Kaksi viimeksi mainittua ovat erityisesti koulutukseen ja opetukseen tehtyjä laadunhallintamallien sovelluksia.

I. EFQM-malli (European Foundation for Quality Management)

EFQM-malli on laadunhallinnan ja erityisesti arvioinnin työkalu, joka jäsentää itsearviointia ja mahdollistaa sekä toiminnan että tulosten tarkastelun. Mallin avulla pyritään erinomaisen suorituskyvyn saavuttamiseen. EFQM-mallissa on yhdeksän arviointialuetta: tuloshakuisuus, asiakassuuntautuneisuus, johtajuus ja toiminnan päämäärätietoisuus, prosessit, henkilöstö, jatkuva oppiminen, innovointi ja parantaminen, kumppanuuksien kehittäminen sekä yhteiskunnallinen vastuu. Viidellä ensimmäisellä arviointialueella tarkastellaan organisaation toimintatapoja, joilla pyritään saavuttamaan asetetut tavoitteet. Lopuilla neljällä arviointialueella arvioidaan tuloksia eri näkökulmista. (Kuvio 4.)

Kuvio 4. EFQM-mallien arviointialueet ja pisteytyksen painoarvot.

EFQM-mallissa määritellään tulokset, jotka halutaan saavuttaa, suunnitellaan ja kehitetään toimintatavat, sovelletaan toimintatapoja käytännössä sekä arvioidaan ja parannetaan toimintatapoja ja niiden käytännön soveltamista. Sekä toiminnassa että tuloksissa pyritään

erinomaisiin tuloksiin. Tulosten analysoiminen nostaa esille tavoitteiden ja toimintatapojen muutostarpeet. Erinomaisuus edellyttää keskeisten sidosryhmien tarpeiden tasapainoista huomioon ottamista ja tyydyttämistä.

EFQM-mallissa erinomaisen organisaation keskeinen tunnuspiirre on asiakassuuntautuneisuus. Yhteistyömenettelyt sisältävät osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet sekä mahdollisuuden antaa palautetta. Keskeistä on käydä jatkuvaa arvokeskustelua ja löytää tasapaino odotuksien, tarpeiden ja mahdollisuuksien välille.

II. CAF-malli (Common Assessment Framework)

CAF-malli on julkiselle sektorille tarkoitettu laadunarviointityökalu, jonka perusajatuksena on organisaatioon kohdistuva kokonaisvaltainen laadunarviointi. Mallin päätavoitteena on helpottaa laatujohtamisen käyttöä. Muina tavoitteina ovat julkisen sektorin organisaatioiden vahvuuksien ja parantamisalueiden tunnistaminen, käytössä olevien laadunhallintamenetelmien yhdistäminen sekä julkisen sektorin kehittäminen.

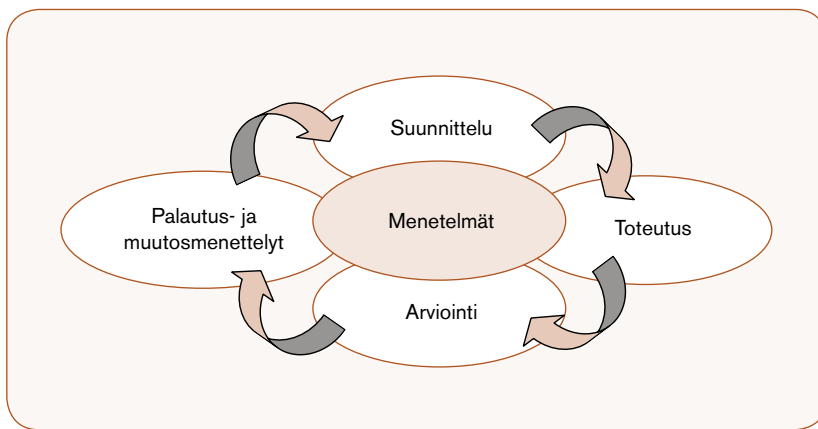
CAF-mallissa on samansisältöiset arviointialueet kuin EFQM-mallissa, mutta ne on nimetty osittain eri tavalla. Arviointialueina ovat johtajuus, henkilöstö, strategiat ja toiminnan suunnittelu, kumppanuudet ja resurssit, prosessit, henkilöstötulokset, asiakas- ja kansalaistulokset, yhteiskunnalliset tulokset sekä keskeiset suorituskäytö tulokset. Viidellä ensimmäisellä arviointialueella tarkastellaan organisaation toimintatapoja, joilla pyritään saavuttamaan asetetut tavoitteet. Neljällä viimeisellä arviointialueella arvioidaan tuloksia eri näkökulmista. CAF-mallissa on samoja piirteitä kuin EFQM-mallissa, mutta siihen on lisätty prosessin arviointia ja johdon katselmuksia. (Vrt. kuvioon 4.)

Arvioinnin kohteena ovat toimintatavat, joilla mahdollistetaan hyvien tulosten syntyminen. Tämä edellyttää mallin tarkastelua kokonaisuutena, koska usein tulokset ovat yhteisvaikutusta toiminnassa tapahtuneista asioista. CAF-mallin keskeisin anti kehittymisen kannalta on tulosten ja toiminnan välisen yhteyden näkeminen. Mallia voidaan käyttää osana laajempaa kehittämistyötä, se voidaan kohdentaa tiettyyn kehittämistarpeeseen, tai sitä voidaan muokata oman organisaation tarpeisiin.

III. Ammatillisen koulutuksen laadunhallintasuositus

Ammatillisen koulutuksen laadunhallintasuosituksen (Opetushallitus 2008) tavoitteena on tarjota puitteet laadunhallinnan pitkäjänteiselle kehittämiselle ammatillisessa koulutuksessa. Suositus perustuu ammatillisen koulutuksen laadunvarmistuksen yhteiseen eurooppalaiseen viitekehykseen (CQAF, Common Quality Assurance Framework). Se on tarkoitettu strategiseksi kehittämisvälineeksi ammatillisen koulutuksen järjestäjille ja toimintayksiköille. Suosituksen tehtävänä on kannustaa ammatillisen koulutuksen järjestäjiä kehittämään toimintansa laatua erinomaiseksi ja tukea niitä tässä kehittämistyössä. Suosituksessa laadunhallinta tarkoittaa koordinoituja toimenpiteitä organisaation suuntaamiseksi ja ohjaamiseksi laatuun liittyvissä asioissa. Tämä laadunhallintasuosituksen määrittely perustuu ISO-standardiin.

CQAF-viitekehys perustuu EFQM- ja CAF-arviointimallien tavoin jatkuvaan oppimiseen ja toiminnan systemaattiseen kehittämiseen. Malli ohjaa koulutuksen järjestäjää kiinnittämään huomiota laadun kannalta oleellisiin asioihin mutta ei kerro, miten koulutuksen järjestäjän tulisi toimia. CQAF-mallin mukaiset laadunhallinnan vaiheet on kuvattu kuviossa 5.

Kuvio 5. Eurooppalainen laadunvarmistusmalli.

Mallin osa-alueet ovat suunnittelu, toteutus, arviointi sekä palaute- ja muutosmenettelyt, joille kullekin on määritelty laatusuosituksia. Koulutuksen järjestäjä päättää, millainen kokonaisuus palvelee parhaiten sen tarpeita. Laadunvarmistuksessa ja -hallinnassa korostuvat itsearviointi ja siihen yhdistetty ulkoinen arviointi. Kysymysten avulla kiinnitetään huomiota laadun kannalta kriittisiin tekijöihin. Koulutuksen järjestäjä päättää, miten suosituksia toteutetaan käytännössä ja mitä menetelmiä käytetään.

IV. EfeCaf-itsearviointiväline

EfeCaf-itsearviointiväline on koulujen käyttöön laadittu kahden laadunhallintamallin sovellus. Se on Opetustoimen arviointiperusteisiin pohjautuva CAF-arviointimallin sovellus, johon on otettu mukaan myös EFQM-mallin piirteitä siinä määrin, että sovellusta voidaan käyttää yksiköissä, joiden tavoitteenasettelu perustuu EFQM-malliin.

EfeCaf-malliin on otettu alkuperäisestä CAF-mallista mukaan kaikki yhdeksän arviointi-alueita, mutta pisteytettävien arviointikohteiden lukumäärä on vähäisempi kuin CAFissa. Arviointikohteiden painotukset ovat määräytyneet koulun perustehtävän ja toimintatapojen mukaisesti. Arviointialueiden ja kohteiden sisällä varsinaiset arviointikriteerit on muokattu kouluihin soveltuviksi.

EfeCafin arvioinnin kohteena ovat organisaation eri osa-alueet ja toimintatavat, joilla mahdollistetaan hyvien tulosten syntyminen. Kartoittavan ja seulovan luonteensa takia EfeCaf-itsearviointiväline soveltuu arvioinnin ja laatutyönsä alkuvaiheessa oleville organisaatioille.

Yksittäisen koulun kannalta on olennaisempaa löytää koulun vahvuudet ja kehittämis-kohteet kuin tuottaa irrallisia ja tarkkoja arviointilukuja, joilla kilpaillaan toisien koulujen kanssa. EfeCaf-malli on tarkoitettu ensisijaisesti tuottamaan arviointitietoa yksikön toiminnan kehittämiseen. Mallin etuna on, että koulun arviointityön edetessä EfeCafista voidaan siirtyä käyttämään CAF- tai EFQM-mallia. Tuolloin arviointiprosessiin tulevat kaikki arviointikohdat ja tarkka pisteytys.

Laadunhallintamallien sopivuus opetuksen laadun kehittämiseen

Laadunhallintamallit on kehitetty yritysten ja julkisen sektorin tarpeisiin tuottamaan taloudellista hyötyä, parantamaan organisaation toimintatapoja ja toteuttamaan itsearviointia. Perusopetuksen tavoitteena ei ole taloudellisen hyödyn tuottaminen vaan oppilai-

den opettaminen ja kasvattaminen heidän omien edellytystensä mukaisesti. Opetuksessa on kyse inhimillisestä vuorovaikutuksesta, jossa tavoitteet toteutuvat monin eri tavoin oppilaiden ja opettajien keskisessä toiminnassa. Hyvinä tuloksina voidaan pitää eri asioita eri oppilaiden kohdalla, ja osa opetuksen ja kasvatuksen tuloksista saattaa näkyä vasta pitkän ajan kuluttua.

Opetuksen järjestäjä valitsee käytettävät laadunhallintamallit, joten tässä yhteydessä ei suositella mitään mallia. Vaikka opetuksen ja kasvatuksen erityispiirteet eivät näy EFQM- ja CAF-malleissa, niitä voidaan EfeCaf-mallin ja ammatillisen koulutuksen laadunhallintasuosituksen rinnalla soveltaa opetuksen järjestäjän ja peruskoulujen toiminnan parantamiseen. Mallit auttavat kouluja ja opetuksen järjestäjiä arvioimaan systemaattisesti omaa toimintaansa. Mallien vahvuus on siinä, että ne ohjaavat kouluja ja opetuksen järjestäjiä tarkentamaan vision ja strategian liittymistä arkityöhön ja toteutumisesta siinä sekä näistä saatavaa hyötyä.

Jokainen laadunhallintamalli on toimintajärjestelmän analyysi. Kaikissa malleissa keskitytään toiminnan kannalta oleellisiin kysymyksiin eli tarkastellaan suunnittelua, toteuttamista, arvioimista ja kehittämistä. Tarkasteltavat kohteet soveltuvat kuvaamaan koulujen toimintaa. Niitä arvioimalla pyritään löytämään koulun vahvuuksia ja kehittämiskohteita. Eri arviointikerroilla saatuja tuloksia verrataan keskenään, ja toimintaa kehitetään tai muutetaan tulosten osoittamalla tavalla. Näin saadaan kokonaisvaltainen käsitys koulun toiminnasta ja johtamisjärjestelmästä sekä parannetaan toimintaa.

Laadunhallinnan tulee olla koulussa luonteva osa jokapäiväistä toimintaa ja siinä käytettävien menetelmien yksinkertaisia, selkeitä, arkeen sopivia ja arviointikelpoisia. Laadunhallintamallit tuovat systemaattisuutta koulun kehittämiseen ja tekevät kehittämisestä tietoisien prosessin. Prosessit kuvataan siten, että opettajat ja muu henkilöstö tunnistavat ne sekä voivat käyttää kuvauksia arvioinnin ja kehittämisen välineenä. Prosessikuvausten avulla tunnistetaan ja systematisoidaan työskentelyn vaiheet ja dokumentoidaan ne. Dokumentoitua tietoa voidaan käyttää tulosten vertailuun ja toimintojen kehittämiseen. Dokumentointi tuottaa myös trenditietoa sekä koulujen että opetuksen järjestäjien käyttöön. Laadunhallintamallien käytössä on varauduttava siihen, että prosessien ja seuranta-järjestelmän luomiseen tarvitaan aikaa.

EFQM-mallissa tulosten analysointi nostaa esiin tavoitteiden ja toimintatapojen muutostarpeet. Arviointiin liittyy aina myös niiden toimenpiteiden kuvaaminen, joiden avulla tulokset syntyvät. Sekä toiminnassa että tuloksissa pyritään erinomaisiin tuloksiin. Erinomaisuus edellyttää kaikkien keskeisten sidosryhmien tarpeiden tasapainoista huomioon ottamista ja tyydyttämistä. Tuloksia tarkastellaan monista eri näkökulmista. Malli on itsearvioinnin väline, joka on sovellettavissa kouluihin. Jos halutaan apua esimerkiksi toiminnan vuosikatsaukseen, valinta voi olla EFQM.

EFQM- ja CAF-mallit ovat varsin pitkälle yhteensopivat, sillä niissä arvioidaan toimintaa ja tuloksia samoilla arviointialueilla. Malleissa on tavoitteena arvioida toiminnan laadun kannalta keskeiset osa-alueet: suunnittelu (plan), toteuttaminen (do), arvioiminen (check) ja kehittäminen (act). Nämä osa-alueet soveltuvat myös koulujen laadunhallintaan. Tavoitteena on myös hahmottaa niiden yhteys toisiinsa, toimintatapojen keskinäinen riippuvuus sekä toimintatapojen ja tulosten välinen syy-yhteys. Molempia malleja voidaan soveltaa koulujen käyttöön. Ne tukevat koulun itsearviointia, kun tavoitteena on turvata jokaiselle oppilaalle omaa tasoa ja kykyjä vastaavat koulunkäynnin edellytykset. Mallit tukevat myös koulujen välistä vertaisarviointia. CAF-malli tarjoaa organisaatiolle mahdollisuuden oppia enemmän omasta toiminnastaan, erityisesti suorituskyvystään. CAF-malli ei kuitenkaan anna toiminnasta yhtä yksityiskohtaista tietoa kuin EFQM-malli.

Kaikki laadunhallintamallit eivät sisällä näkemyksiä strategian toteuttamisesta. Perusopetuksessa strategia- ja prosessiajatteluun ei myöskään ole välttämättä vielä totuttu, joten tarvitaan aikaa niiden ymmärtämiseen ja niihin sitoutumiseen. Jos kouluissa ei tunneta esimerkiksi kunnan strategiatyön käytäntöjä, ei tiedetä, miten koulun työ liittyy kunnan työhön. Strategiaa toteutetaan kuitenkin joka päivä kaikissa toiminnoissa, ja strategiatietoisuuden lisäämisessä rehtorit ovat avainasemassa. Rehtorin tehtävänä on viestiä henkilöstölle työyhteisön kehityksen suunta. Keskeistä on, että rehtorilla on näkemys päämäärästä ja että hän on sitoutunut toimimaan valitun suunnan mukaisesti. Tulokset näkyvät parhaimmillaan myönteisenä työ- ja oppimisilmapiirinä.

Kouluissa on laadunhallintamallin lisäksi käytössä muita rinnakkaisia suunnitelmia, ohjelmia ja järjestelmiä, joita on tuotettu sekä valtionhallinnossa että kunnissa koulutuksen laadun parantamiseksi. Rinnakkaisten järjestelmien, kuten terveyst- ja turvallisuusjärjestelmän tai ympäristöjärjestelmän, tulisi muodostaa yhdessä looginen kokonaisuus ja sisältyä koulun vuosisuunnitelmaan, jotta niistä saadaan tarkoitettu hyöty. Muuten eri järjestelmien käyttö laadun parantamiseksi saatetaan kokea kouluissa työlääksi tai peräti turhaksi.

Jos koulussa päädytään jonkin laadunhallintamallin käyttöön, oleellista on ratkaista, mitä laadunhallintamallilta halutaan. Mitkä ovat koulun toiminnassa niin tärkeitä asioita, että niitä on tarpeen arvioida säännöllisesti? Koulussa valitaan ensin kohteet, joiden laatua halutaan parantaa, ja sen jälkeen valitaan kuhunkin kohteeseen sopiva arviointitapa. Laadunhallintamallien käytöllä voidaan saada aikaan toimiva pedagoginen kokonaisuus, jossa opitaan hyvin, toiminta on hyvää ja ilmapiiri myönteinen. Tuloksia voidaan parantaa vain muuttamalla toimintaa.

Oppilaiden oppiminen ja kasvaminen ovat opetuksen prosessien tuloksia, jotka harvoin voidaan nähdä suoraan tai mitata. Myöskään koulun laatua ei voida mitata yksittäisillä toimenpiteillä vaan sillä, miten eri toimenpiteet vaikuttavat yhdessä.

Laadunhallinnan kansainvälisiä esimerkkejä

Laadunhallinnan kansainvälisen esittelyn tarkoituksena on tuoda uusia näkökulmia perusopetuksen laadunhallintaan. Laadunhallinnan tapojen ja näkökulmien tunnistaminen auttaa havaitsemaan perusopetuksen laatukriteerit kansainvälisessä viitekehyksessä ja oman maan aseman suhteessa muihin maihin. Esiteltäviksi maiksi valittiin Alankomaat, Irlanti, Portugali, Skotlanti, Ruotsi ja Tanska. Neljä ensiksi mainittua maata ovat mukana siksi, että niissä on pitkä kokemus systemaattisesta tarkastuksesta ja jäsenyneet arviointitavat. Ruotsi ja Tanska puolestaan edustavat pohjoismaisia koulutusjärjestelmiä ja kehittävät johdonmukaisesti laadunhallintaansa.

Seuraavassa tarkastellaan laadunhallintaan vaikuttavia toimijoita ja toiminnan muotoja sekä ulkoista ja sisäistä arviointia. Arvioinnin esittely on perusteltua, sillä arvioinnin tuloksista nousevat kehittämiskohteet, joiden toimintaa muuttamalla voidaan parantaa laatua. Itsearviointitulosten hyödyntäminen laadunhallinnassa ja kehittämistyössä parantaa koulun tuloksia.

I Alankomaat

Alankomaissa opetus-, kulttuuri- ja tiedeministeriöllä on yleisvastuu koulutuksesta. Ministeriö valvoo järjestelmän rakennetta ja rahoitusta, valtion ylläpitämien oppilaitosten hoitoa, tarkastustoimintaa, tutkintoja ja opiskelijoiden tukimuotoja. Koulutuspolitiikka on keskusjohtoista, oppilaitosten hallinto ja hoito on hajautettua, ja keskushallitus valvoo koulutusta säädösten ja määräysten avulla. Maassa on sekä julkisen sektorin että yksityisten tahojen ylläpitämiä kouluja.

Alankomaissa keskeisinä laadunhallinnan toimijoina ovat opetusministeriö, sen alainen tarkastusvirasto, kunnat ja yksittäiset koulut. Valtionhallinto pyrkii koulutuksen laadun edistämiseen, valvontaan ja raportointiin. Kunnat valvovat kaikkia kunnassa toimivia oppilaitoksia sekä toimivat päättävinä viranomaisina julkisen sektorin ylläpitämissä oppilaitoksissa. Laadunhallinnassa ja opetuksen kehittämisessä on siirretty yhä enemmän vastuuta koulutuksen järjestäjille ja kouluille.

Laadunhallinta

Alankomaissa korostetaan sisäistä arviointia, mutta valtakunnallisella tarkastusvirastolla on keskeinen ulkoisen arvioijan rooli perusopetuksen kehittämisessä ja valvonnassa. Laadunhallintatyö keskittyy opetuksen laadun edistämiseen, koulujen lakisääteisten tehtävien toteutumiseen ja koulutuksen kehittymisen raportointiin.

Tarkastusvirasto vastaa oppilaitosten toiminnan lainmukaisuudesta, seuraa koulutuksen tilaa tarkastamalla oppilaitoksia, neuvottelee henkilökunnan sekä alue- tai paikallishallinnon kanssa ja toimii neuvoa-antavana elimenä. Tarkastusvirasto käy jokaisen koulun läpi vuosittain, mutta joka neljäs vuosi suoritetaan kokonaisvaltainen tarkastus, jonka sisällön virasto määrittelee. Arvioitavia asioita ovat mm. luokkahuoneessa tapahtuva opetus ja oppiminen, oppilaan ohjaus ja tuki, koulun yleiset koulutuslinjaukset ja yhteistyö, henkilöstö- ja hallintoresurssit, itsearviointi, johtaminen ja koulun ilmapiiri. Virasto raportoi vallitsevasta tilanteesta ja tekee parantamishdotuksia. Virasto suorittaa jälkiarvioinnin ja tarkastelee tehtyjä parannuksia sekä arvioi niiden laatua. Jos tarkastusvirasto pitää koulun itsearviointia riittävänä, ei lisätarkastuksia suoriteta. Jos epäkohtia esiintyy eikä niitä korjata, opetusministeri voi asettaa koululle hallinnollisia rangaistuksia ja rajoituksia.

Itsearviointi

Koulut arvioivat säännöllisesti toimintaansa ja opetuksen laatua, mutta ne voivat melko vapaasti määritellä itsearviointinsa kohteet, arviointitavan ja niiden laatustandardit. Koulujen toiminnan pakollisia arviointivälineitä ovat koulusuunnitelma, kouluesite sekä valituskäytäntö. Koulusuunnitelmassa kuvataan keinot koulutuksen laadun parantamiseksi, ja se päivitetään vähintään joka neljäs vuosi. Koulusuunnitelma esitetään tarkastusvirastolle. Kouluesite on tarkoitettu oppilaille ja vanhemmille. Se sisältää tietoa koulusta, sen tavoitteista ja saavutuksista sekä vanhempien ja oppilaiden oikeuksista. Virasto tarkistaa, että esitteessä mainitut tiedot pitävät paikkansa. Koulut on veloitettu informoimaan vanhempia valituskäytännöistä. Lain mukaan koulujen on asetettava toimikunta käsittelemään koulun ja kodin välisiä erimielisyyksiä.

II Irlanti

Irlannissa koulujärjestelmä ja hallinto ovat olleet keskitettyjä, mutta nyt ollaan käynnistämässä rakenneuudistusta, jonka avulla keskitytään toiminnan kehittämiseen, tulevaisuuden suunnitteluun ja arviointiin. Rakenneuudistuksella, johon kuuluu järjestelmän hajauttaminen, pyritään ratkaisemaan organisatoriset haasteet ja varmistamaan hyvät koulutuspalvelut kaikille lapsille. Koulutuksen laadunhallintaan keskeisesti vaikuttavat toimijat ovat opetusministeriö ja sen tarkastusvirasto.

Suurin osa oppilaista käy julkisen sektorin kouluja. Osa kouluista on yksityisomistuksessa, ja niitä johdetaan paikallisesti, mutta opettajien palkat sekä pääoma- ja toimintakustannukset katetaan lähes kokonaan valtion varoista.

Laadunhallinta

Perusopetuksen ulkoisesta laadun arvioinnista ja seurannasta vastaa tarkastusvirasto, jonka päätehtävänä on arvioida koulutusjärjestelmän laatua, taloudellisuutta, vaikuttavuutta ja tehokkuutta sekä neuvoa ja tukea kouluja. Virasto tarkastaa yksittäisen koulun viiden–seitsemän vuoden välein ja tuottaa materiaalia koulujen käyttöön. Koulun itsearviointia ja kehittämistä korostetaan valtiorahallinnon taholta.

Tarkastusviraston suorittama koulun arviointi on ulkoinen arviointi, jonka tarkoituksena on tukea koulun itsearviointia, tunnistaa koulun vahvuudet, selkeyttää arvioinnin tavoitteita ja antaa suosituksia kehittämistä vaativille osa-alueille. Arvioinnissa koulua tarkastellaan kokonaisuutena ja keskitytään johtamisen ja suunnittelun, opettamisen ja oppi-

misen sekä oppilaan tuen arvioimiseen. Johtamisen laatu koostuu johtokuntaa, koulun johtamista ja resurssien hallintaa kuvaavista arviointikohteista. Suunnittelun laatu sisältää suunnitteluprosessit ja koulusuunnitelman toimeenpanon vaikutuksineen. Opettamisen laatua tarkastellaan oppiaineiden, arvioinnin ja tulosten avulla. Koulun ja kodin yhteistyö on osa oppilaan tuen laatua.

Kolmivaiheinen tarkastus käsittää esiarvioinnin, varsinaisen arvioinnin ja päätöskeskustelun. Arvioinnin tavoitteena on hankkia tietoa koulun sisäisistä toimintatavoista sekä muodostaa vuorovaikutussuhde tarkastajaryhmän ja kouluyhteisön välille. Opetusta ja siihen osallistumista sekä oppilaiden töitä tarkkaillaan. Päätöskeskustelussa reflektoidaan arvioinnin tuloksia, joiden pohjalta parannetaan käytänteitä. Tarkastusvirasto voi tehdä tarkastusarvioinnin ja todeta, onko toimiin laadun parantamiseksi ryhdytty.

Itsearviointi

Itsearviointi on yhteydessä ulkoiseen laadunhallintaan. Itsearvioinnissa on samat osa-alueet kuin ulkoisessa arvioinnissa: johtaminen, suunnittelu, opetussuunnitelmaprosessi, oppiminen ja opettaminen sekä tuki. Johtamisen laadussa näkökulmina ovat koulun ilmapiiri, omistajuus ja johtaminen. Suunnittelun laatu kuvataan koulusuunnitelmassa. Opetussuunnitelmaprosessin laatuun kiinnitetään huomioita suunnittelun, organisoinnin sekä siihen liittyvien toimintojen avulla. Oppimisen ja opettamisen laadussa tarkastellaan suunnittelua, opettamista ja oppimista sekä arviointia ja saavutuksia. Tuen laatuun sisältyy oppilaiden lähtökohtien ja taustojen huomioon ottaminen opetus- ja tukijärjestelyjä kohdennettaessa. Opettajat vastaavat jatkuvasta arvioinnista.

III Portugali

Yleisestä koulutuspolitiikasta Portugalissa päättää opetusministeriö ja sen hallintoon liittyvät osastot. Manner-Portugalissa viisi alueellista toimielintä toteuttavat ministeriön politiikkaa, ohjeistavat, koordinoivat ja tukevat oppilaitoksia. Esiopetus- ja perusopetusjärjestelmän rahoittaa valtio lukuun ottamatta yksityiskouluja, joissa opiskeli vuonna 1997 noin 17 % kaikista peruskouluikäisistä lapsista. Kuntien vastuuta koulutuksen toteuttajana ja laadun kehittäjänä on pyritty lisäämään kehittämällä yhteistyötä alueellisten toimielinten ja kuntien välillä.

Koulutuksen toteuttamisen onnistumista seuraa erillinen tarkastusvirasto, jonka tehtävänä on valvoa koulutuksen kaikkia osa-alueita. Tarkastusvirasto tuottaa kouluille tukipalveluiden lisäksi tilastotietoa laatu- ja oppimistuloksista hallinnon ja ohjauksen tueksi.

Laadunhallinta

Viime vuosina Portugalissa on kiinnitetty merkittävästi huomiota opetuksen ja sen laadun kehittämiseen, joka käytännössä toteutetaan nyt käynnissä olevan rakenneuudistuksen avulla. Erityistä huomiota on kiinnitetty koulujen itsearvioinnin kehittämiseen, ja itsearviointi on määrätty lakiuudistuksen myötä pakolliseksi. Tarkastusviraston suorittama ulkoinen arviointi ja sen kehittäminen ovat painottuneet koulujen suunnitelmallisen itsearvioinnin tukemiseen. Ulkoiseen arviointiin on useimmiten ryhdytty koulun omasta pyynnöstä.

Ulkoisessa arvioinnissa koulua ja sen prosesseja tarkastellaan kokonaisuutena, jossa huomiota kiinnitetään johtamiseen, opetusprosesseihin ja oppimistulosten arviointiin sekä

näiden tekijöiden systemaattisen arvioinnin kehittämiseen. Alkukartoituksen mukaisesti koulu esittelee toimintaansa ja kuvailee laadullisia vahvuuksiaan, minkä jälkeen koulu saa päätöskeskustelussa ja loppuraportissa uusia tavoitesuosituksia. Tarvittaessa tarkastusvirasto voi suorittaa tarkistusarvioinnin, jolla varmistetaan annettujen suositusten toteuttaminen ja tuetaan itsearviointiajattelun kehittymistä koulussa.

Itsearviointi

Koulun ulkoinen arviointi ja itsearviointi nähdään opetuksen laatua ja oppimista tukevana evaluointikokonaisuutena, jonka osat täydentävät toisiaan. Koulujen itsearviointi ja siihen liittyvät opettajien pedagogisten ja aineenhallintataitojen arvoinnit on suunniteltu toteutettavaksi vuosittain.

Koulun itsearvioinnin tekee opetushenkilökunta. Aihealueina ovat oppilaiden osallistuminen ja koulumenestys, kodin ja koulun yhteistyö, erilaiset projektit sekä koulun tilat ja oppimisympäristöjen kehittäminen. Kouluvuoden kuluessa oppilailta, vanhemmilta, opettajilta ja sidosryhmiltä kyselyin kerätty tieto kootaan raportiksi, joka käsittelyn jälkeen lähetetään kunkin koulun alueelliselle opetushallinnon organisaatiolle.

Lisäksi koulun johto arvioi opetushenkilökunnan. Arviointiaiheina ovat mm. opetustyöskentely, oppilaan kohtaaminen ja koulun kehittämiseen osallistuminen. Jos opettaja haluaa arvioinnin myös pedagogisesta ja aineenhallintataidostaan, hän saa sen koulun sisältä valikoituneilta arviointia suorittavilta opettajilta (evaluator)..

IV Skotlanti

Skotlannissa kouluasioista vastaavat opetusministeri ja aluehallituksen opetusvirasto. Kunnilla on lakisääteinen velvollisuus järjestää asianmukaista ja tehokasta opetusta. Yksityiset koulut tarjoavat opetusta noin neljälle prosentille kouluikäisistä.

Skotlannissa on pitkä tarkastuksen ja ulkoisen arvioinnin perinne. Koulun työn ja laadun arviointiin kuuluvat kansallisen tarkastusviraston ja paikallisen koulutoimen suorittama arviointi sekä koulujen suorittama itsearviointi. Tämä malli tukee hyvin koulujen toimintaa. Arviointien ja tarkastusten tehtävänä on parantaa koulujen käytänteitä ja tuoda esille parannusehdotuksia. Koulujärjestelmää parannetaan vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin.

Laadunhallinta

Paikallisviranomaisien suorittamien arviointien lisäksi kansallisesti opetuksen laadun arvioinnista ja valvonnasta vastaa tarkastusvirasto, joka on vastuullinen keskushallinnolle. Laadunhallintatyössä korostetaan koulujen itsearviointia, jota virasto tukee monin tavoin, esimerkiksi julkaisutoiminnalla.

Tarkastusviraston suorittamien arviointien ja koulutarkastusten tehtävänä on kehittää oppilaiden oloja ja koulujen käytänteitä sekä tuoda esille parannusehdotuksia. Arviointi- ja tarkastustyössä käytetään viraston tuottamaa itsearviointimateriaalia. Keskeisin laadunhallinnan muoto ovat koulujen tarkastukset, jotka tehdään jokaiseen kouluun viiden vuoden välein. Tarkastuksissa tuetaan kehitystä, edesautetaan vastuullisuutta, keskitytään oppimisen laatuun ja parannettaviin kohteisiin, otetaan huomioon koulujen itsearviointi sekä kehitetään omia toimintatapoja. Koulukohtaiset arviointiraportit julkaistaan.

Tarkastusmallissa korostetaan koulun kykyä työn ja oppimistulosten jatkuvaan parantamiseen sekä osallisuuden ja itsearvioinnin tukemiseen. Tarkastuksissa keskitytään oppimi-

seen vaikuttaviin tekijöihin sekä oppilaiden oppimistuloksiin suhteessa valtakunnallisiin tuloksiin, luokkahuoneessa tapahtuvaan opetukseen ja oppimiseen, oppilaanohjaukseen, koulun toiminnan linjauksiin ja yhteistyöhön, resursseihin, itsearviointiin, johtamiseen, ilmapiiriin sekä koulurakennusten ja materiaalien käyttöön. Mukana on lukuisia indikaattoreita, mutta vuosittaisissa tarkastuksissa niistä käytetään vain osaa. Koululle asetetaan usein tietty aika kehittämisohdotusten tekemiseen, ja jälkikäteen arvioidaan, onko toimiin laadun parantamiseksi ryhdytty.

Kansalliset laatusuosituksot toimivat koulujen itsearvioinnin tukena ja kansallisessa koulujen tarkastustyössä. Laadun kokonaisvaltainen arviointi muodostuu määrällisen aineiston, havainnoinnin ja eri toimijoiden näkemysten yhteistuloksena. Laatukehys on jaettu kolmeen osa-alueeseen; onnistuminen ja saavutukset, koulun arki ja työ sekä visio ja johtaminen.

Onnistumisen ja saavutusten osa-alueella arvioidaan tulosten saavuttamista ja kykyä vastata kouluyhteisön tarpeisiin. Opetuksen ja hallinnon laatu kuuluvat koulun arkityöhön liittyvään kohtaan. Opetuksen järjestäminen on osa tulosten saavuttamista, kun taas toimintaperiaatteiden kehittäminen ja suunnittelu, hallinto ja henkilökunnan tukeminen sekä yhteistyö ja resurssit liittyvät hallinnon laatuun.

V Ruotsi

Ruotsissa opetusministeriöllä on yleisvastuu koulutuksesta mutta seuranta ja arviointia koskevat tehtävät on siirretty valtion virastoille. Kouluvirasto valvoo koulutukselle asetettuja vaatimuksia ja käytänteiden toimivuutta sekä toimii laadunhallinnan parantamiseksi yhteistyössä kuntien kanssa. Koulutuksen järjestäjillä ja kouluilla oman toimintansa arvioijoina on melko suuri vapaus määritellä laatuksiteerinsä ja arviointikäytäntönsä. Kunnat vastaavat koulujen perustamisesta ja toiminnasta valtakunnallisten opetussuunnitelmien, tavoitteiden ja ohjeiden rajoissa.

Koulutuksen arviointi

Kouluvirasto tukee kuntien ja koulujen systemaattista laatu työtä sekä kehittää johtajuutta kouluissa. Kouluvirasto vastaa koulujärjestelmän ja koulujen seurannasta sekä yleisten laatusuositusten toteutumisesta. Kunnat arvioivat koulutusta ja varmistavat laadukkaan ja toimivan koulutustarjonnan.

Laadunhallinta

Hallituksen tavoitteena on tarkastuttaa jokainen peruskoulu noin kolmen vuoden välein. Koulujen ulkopuolisen arvioinnin ja tarkastuksen tekevät viraston tarkastajat, jotka voivat käyttää apunaan ulkopuolisia asiantuntijoita. Tarkastuksissa arvioidaan, miten koulut toimivat suhteessa kansallisiin tavoitteisiin ja miten asetetut tavoitteet toteutuvat. Tarkastuksissa keskitytään oppilaiden tietoihin, mutta koulujen toimintaa tuetaan ja parannetaan säännöllisesti. Huomiota kiinnitetään myös opettamiseen, ohjaukseen, hallintoon ja laatu työhön. Keskeistä arviointityössä on tarkastella kuntien ja koulujen laatu työtä ja toiminnan kehittämistä.

Koulut ja opetuksen järjestäjät antavat vuosittaisen laatuselonteon kouluvirastolle. Koulu kertoo arvoistaan ja normeistaan, oppilaiden osallisuudesta koulutyöhön, koulun ja muiden toimijoiden yhteistyöstä sekä arvioinnin toteuttamisesta. Opetuksen järjestäjä selvittää käytettävissä olevat resurssit, tulokset ja laadunhallinnan tavat.

Ruotsin laatukäsitys muodostuu kansallisista tavoitteista, ja se on kansallisten vaatimusten mukainen. Laadun tulee myös vastata paikallisia suunnitelmia. Laatutyöskentelyllä pyritään parantamaan toimintaa koulujen omista edellytyksistä lähtien. Systemaattista laatutyötä pidetään jatkuvana prosessina, ja se liitetään koulun strategiaan ja tilanteisiin, joita pyritään parantamaan. Laatuajattelu perustuu siis prosessiin (mitä tehdään), tavoitteisiin (mihin työ johtaa) ja taustatekijöihin. Kouluvirastossa on laadittu työkaluja tukemaan laatutyötä yksilöllisestä toiminnasta aina kunnan toimintaan asti. Työkalua voidaan käyttää joustavasti prosessin suunnittelusta kehittämisprosessien toteuttamiseen.

Itsearviointi

Kuntien vastuulla on arvioida koulujensa opetuksen laatua. Koulun arvioinnista on vastuussa rehtori yhteistyössä koulun muiden toimijoiden kanssa. Kouluilla on käytettävissään runsaasti itsearviointimateriaaleja työnsä tueksi.

VI Tanska

Opetusministeriöllä on kokonaisvastuu koulutuksesta. Koulutusta seurataan tekemällä tarkastuksia ja selvityksiä. Vaikka ministeriö valvoo kansakouluja instituutiotasolla, tarkastuksia tekevät käytännössä kuntien ja läänien viranomaiset. Viranomaiset eivät aseta kouluille yhtä laatujärjestelmää, vaan kunnilla on itsenäinen ja suhteellisen vapaa rooli koulutuksen järjestämisessä.

Laadunhallinta

Tanskassa laadunhallinnan keskeiset lähtökohdat ovat yhteiset suuntaviivat, testaus, ministeriön tarkastus ja hyväksyntä toimijoiden osallisuus, laadun perusteena itsearviointi ja seuranta sekä läpinäkyvyys ja avoimuus. Valtakunnallinen Arviointi-instituutti (EVA) on merkittävä toimija Tanskan laadunhallintatyössä. Se valvoo ja kehittää Tanskan koulutuslaitoksia sekä kokoaa tietoa niistä, ja sillä on mahdollisuus tehdä yksityiskohtaisia arviointoja koulutuksen laadusta.

Laatukäsityksessä painotetaan systemaattista itsearviointia ja seurantaa. Arviointi ja testaus ovat osa laatua. Perusopetuksen järjestäjiltä odotetaan koulutuksen laadun suunnittelua ja parantamista omista tarpeistaan ja lähtökohdistaan käsin. Oppilaiden ja vanhempien osallisuutta koulutuksen laadun kehittämisessä pidetään tärkeänä, ja siksi siihen kiinnitetään huomiota.

Lainsäädännön pyrkimyksenä on ollut lisätä vertailukelpoista tietoa koulutukseen ja kouluihin liittyvissä kysymyksissä. Koulun pedagogiset toimintaperiaatteet, itsearvioinnin tulokset ja luokkakohtaiset ainekeskiarvot julkistetaan, jotta vertailu toisten koulujen kanssa on mahdollista. Koulutuksen laatua pyritään parantamaan pätevyyden ja kompetenssin, joustavuuden, innovatiivisuuden, valinnanvapauden ja tulosjohtamisen avulla.

Itsearviointi

Sisäiseen laadun kehittämiseen kannustetaan itsearviointia tekemällä. Itsearvioinnilla pyritään systemaattisuuteen ja koulun kehittämiseen. Arviointi-instituutti on luonut peruskouluun itsearviointimallin tukemaan koulujen arviointia. Mallin mukaan itsearviointikysymykset esiintyvät kuvauksen, analyysin, arvioinnin ja toiminnan reflektoinnin tasoilla.

Tasot ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja edellyttävät itsearvioinnin systemaattista organisointia. Oppilaiden näkökulma pyritään tuomaan esiin haastattelujen avulla. Itsearvioinnin tuloksia käytetään lähinnä koulussa ja kunnassa nykytilanteen tarkkailuun sekä sen kehittämiseen.

Laadunhallintamallien kokoavaa tarkastelua

Euroopassa ei ole yhtenäistä koulutuksen sääntelyn periaatetta, vaan jokaisen maan koulutusjärjestelmä on kehittynyt sen omista historiallisista ja kulttuurisista lähtökohdista. Kansainvälinen toiminta on aktivoinut kouluja ja tuonut niihin lisää kilpailua. Kansainvälinen arviointi on lisännyt kansallisen koulutuksen kehittämistarpeita.

Kansainvälinen yhteistyö on muuttanut myös valtioiden roolia koulutuksen järjestäjänä. Pohjoismaiden hallitukset ovat osoittaneet viime vuosina lisääntyneitä mielenkiintoa järjestelmätason arviointeihin ja niiden uudelleenorganisointeihin. Arviointi ja laadunhallinta ovat tulleet tärkeiksi, sillä niiden avulla voidaan lisätä koulutuksella saavutettavaa kompetenssia. Tästä syystä on kehitetty uusia arviointi- ja laatuja järjestelmiä, jotka mahdollistavat koulutuksen eri tasojen välisen dialogin. Pohjoismaiden koulutuspolitiikat pohjautuvat tasa-arvoiseen julkiseen koulutusjärjestelmään, jonka tehtävänä on kansan sivistyksellisen, sosiaalisen ja taloudellisen hyvinvoinnin rakentaminen. Kunnilla on merkittävä rooli koulutuksen järjestäjänä. Kunnat kustantavat koulutuksen ja näin ollen päättävät sen toteuttamiseen liittyvistä seikoista.

Pohjoismaiden koulutusperinnettä kuvaavat varsin pitkä, maksuton ja yhtenäinen peruskoulu, tasa-arvo sekä käsitys koulutuksen keskeisestä merkityksestä hyvinvointiyhteiskunnan toiminnalle. Päävastuu koulutuksesta on valtiolla. Anglosaksisessa koulutusperinteessä päävastuu on yksilöillä ja yksityinen sektori osallistuu keskeisesti koulutuksen tuottamiseen ja kustantamiseen. Alankomaissa kunnan merkitys koulutoimessa on lisääntymässä.

Kaikissa esimerkkimaissa laadunhallinta mielletään keskeiseksi koulutuspolitiikan osaksi, jota korostetaan koulutuksen arviointi- ja kehittämistyössä. Laadunhallinnasta ovat vastuussa ministeriöt ja niiden alaiset tarkastusvirastot. Laadun kansallinen merkitys on tiedostettu, ja siihen panostetaan myös kansainvälisesti. Jokaisen maan laadunhallintajärjestelmä on paikallinen, ja sillä pyritään vastaamaan maan omiin tavoitteisiin. Koulutuksen järjestäjät ja koulut tiedostavat roolinsa sekä sisäisen ja ulkoisen laadunhallinnan toteuttamismuodot. Monialaista yhteistyötä tehdään, ja toiminnan laadun parantamista korostetaan.

Esimerkkimaiden laadunhallintatavat eroavat toisistaan opetuksen ohjausjärjestelmän ja osittain laadun kehittämiseksi asetettujen tavoitteiden suhteen, mutta niissä on paljon samoja sisältöjä, kuten johtaminen, tulokset, ilmapiiri sekä kodin ja koulun yhteistyö. Tanskan ja Ruotsin laadunhallintajärjestelmissä on paljon yhteneviä piirteitä, esimerkiksi opetussuunnitelmien ohjaava asema ja paikallishallinnon vahva rooli. Skotlannissa ja Irlannissa yhteistä on monipuolinen, säännöllinen ja tarkka tarkastustoiminta. Näissä maissa voidaan toteuttaa ulkoisia uusinta-arviointeja, jos aihetta on. Tarkastus on vahva toiminnan ohjauskeino, ja arviointitulokset ovat julkisia, kuten myös Alankomaissa ja Ruotsissa. Ruotsissa korostetaan prosessia.

Opetuksen laatuun kiinnitetään huomiota kaikissa maissa. Koulujen itsearviointi on merkittävää Irlannissa, Skotlannissa ja Ruotsissa. Näissä maissa koulujen suorittaman itsearvioinnin ja ulkoisen arvioinnin tuloksia käytetään yhdessä parantamaan koulun laatua. Huoltajat ja oppilaat osallistuvat laadunhallintaan kaikissa käsitellyissä maissa. Alankomaissa osallistuminen on selvimminkin säädeltyä ja organisoitua.

Valtioiden välisen vertailun haasteena ovat koulutusjärjestelmien eroavaisuudet, jotka tekevät vertailun vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi. Vertailuja vaikeuttaa myös tavoitteiden ja menetelmien kulttuurisidonnaisuus. Koulutuksen todellista laatua ei voi kuvata yksittäisillä indikaattoreilla, vaan siihen tarvitaan kokonaisvaltaista laadunhallintaa.

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Julkaisumyynti / Bokförsäljning

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet
PL 4 / PB 4 (Vuorikatu 3 / Berggatan 3)
00014 Helsingin Yliopisto / Helsingfors Universitet
puhelin / telefon (09) 7010 2363
faksi / fax (09) 7010 2374
books@yopaino.helsinki.fi
www.yliopistopaino.helsinki.fi

ISBN 978-952-485-711-6 (nid.)

ISBN 978-952-485-712-3 (PDF)

ISSN: 1458-8110 (Painettu)

ISSN: 1797-9501 (PDF)

Helsinki 2009